Seksualitet: Nytte eller nyte?

En kritisk diskursanalyse av politisk strategi for seksuell helse: «Snakk om det!»

Anette Skilbred

Masteroppgave i Interdisiplinær helseforskning
Institutt for helse og samfunn / Avdeling for helsefag
Det medisinske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2018

If I had a rallying cry it would be to say that "human sexualities are complex social, economic, cultural, political experiences that are always contigent and changing. Beware of an over easy reductionism, and an over easy "theoretic"; and look at the empirical world of sexual life and work to make the world a better place for all" (Plummer, 2008).

Seksualitet: Nytte eller nyte?

En kritisk diskursanalyse av politisk strategi for seksuell helse: «Snakk om det!»

© Anette Skilbred

2018

Seksualitet: Nytte eller nyte? En kritisk diskursanalyse av politisk strategi for seksuell helse: «Snakk om det!»

Anette Skilbred

http://www.duo.uio.no/

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Formålet med denne masteroppgaven er å identifisere forståelser og diskurser i fremstillingen av seksualitet og seksuell helse. Seksualitet er, på lik linje som andre fenomener, knyttet til en rekke selvfølgeligheter, som kan komme til uttrykk gjennom bestemte diskurser. I denne oppgaven studerer jeg hvordan diskurser omkring seksualitet fra et politisk hold kan få sosiale konsekvenser. Datamaterialet er en strategi for seksuell helse utgitt av Helse- og omsorgsdepartementet i 2016, der målsettingen til strategien er å bedre hele befolkningens seksuelle helse. Studien min tar utgangspunkt i et konstruktivistisk perspektiv, en tilnærming som er satt sammen av kritisk diskursanalytisk teori og metode, samt supplerende makroteori for å fange den sosiale prosessen som konstruerer diskurser. Helt konkret vil jeg bruke rammeverket til Norman Fairclough for å analysere ord og tekst, da det er egnet for å studere det dialektiske forholdet mellom tekst og kontekst i konstruksjonen av diskurser. Jeg avdekker to fremtredende diskurser i datamaterialet: varegjøringsdiskurs og grensediskurs. Begge diskursene viser seg å være nært knyttet til andre sosiale og kulturelle føringer i samfunnet. Det avdekkes også hvordan strategien er en del av et senmoderne opplysningsprosjekt, med et gjennomgående fokus på å øke kunnskapen om seksuell helse i befolkningen. Risiko anses også som et nødvendig fokus i arbeidet for å fremme befolkningens seksuelle helse. Jeg hevder at diskursene er sentrale i konstruksjonen av hva som anses som en god borger i en norsk kontekst, der rasjonalitet, selvkontroll og evne til å tilegne seg kunnskap er ansett som sentrale verdier. Min konklusjon forsterker en forestilling om at seksualitet og seksuell helse i høy grad er et produkt av kultur, tid og sted.

Abstract

The purpose of this master's thesis is to identify understandings and discourses in the production of sexuality and sexual health. Sexualities are, like any other phenomenon, bound to a number of truisms that can be expressed through specific discourses. In this thesis, I study how discourses about sexualities from a political point of view can cause social consequences. The data material is a strategy for sexual health published by The Health and Care Ministry in 2016, and the aim of the strategy is to improve the sexual health of the entire population. My study is based on a constructive perspective, an approach that is composed of critical discourse analytical theory and methodology, as well as complementary macro theory to capture the social process that constructs discourses. Specifically, I will use Norman Fairclough's framework to analyse words and text, as this is suitable for studying the dialectic relationship between text and context in the construction of discourses. I disclose two prominent discourses in the data material: commodity discourse and boundary discourse. Both discourses prove to be closely linked to other social and cultural contexts in society. It is also revealed how the strategy is part of a late modern information project, with an overall focus on increasing the knowledge of sexual health in the population. Risks are also considered a necessary focus in the work to promote sexual health of the population. I argue that the discourses are central to the construction of what is considered a good citizen in a Norwegian context, where rationality, self-control and ability to acquire knowledge are considered to be key values. My conclusion reinforces a belief that sexuality and sexual health is to a great extent a product of culture, time and place.

Forord

Da var dette kritiske eventyret over. Jeg føler meg svært privilegert som har fått reflektere og stille spørsmåltegn ved selvfølgeligheter som jeg ellers bare er den del av.

Først og fremst vil jeg rette en stor og hjertelig takk til min veileder Kari Nyheim Solbrække. Dette eventyret ville ikke vært det samme uten deg. Du har vært en enestående veileder som har vist engasjement for mitt prosjekt fra start til slutt. Dine perspektiver, kloke innspill og varme vesen har vært uvurderlig i denne prosessen. Jeg har alltid følt meg velkommen for en prat og alltid forlatt kontoret ditt med fersk motivasjon.

En stor varm takk fortjener også mine oppmuntrende foreldre og venner som alltid har tro på meg og heier meg frem. Setter uendelig stor pris på dere. En særlig takk til Kristine som har bidratt med språkvask og gode innspill.

Storesøster Tonje har som alltid stilt opp. Tusen takk for spennende og faglige diskusjoner, konstruktive tilbakemeldinger og masse ubetinget kjærlighet.

Oslo, 14/5-2018

Anette Skilbred

Innholdsfortegnelse

1 Introduksjon 1

1.1 Bakgrunn 1

1.2 Problemstilling 2

1.3 Datamateriale 4

1.4 Politisk strategi som datamateriale og sjanger 9

1.5 Min vitenskapsteoretiske posisjon 10

1.6 Etiske betraktninger 11

1.7 Gangen i avhandlingen 11

2 Kritisk diskursanalyse som teori og metode 13

2.1 Diskursanalysens historiske røtter 13

2.2 Diskursanalyse 14

2.3 Kritisk diskursanalyse 15

2.4 Faircloughs analytiske rammeverk 16

2.5 Sentrale analysebegrep/verktøy i kritisk diskursanalyse 18

2.6 Min analysestrategi 21

3 Perspektiver på seksualitet og seksuell helse 23

3.1 Seksualitet som sosialt og språklig fenomen 23

3.2 Intime liv i endring 26

3.3 Intimt medborgerskap 27

3.4 Norsk kontekst 28

3.5 Kunnskap, biopolitikk og helse 30

4 Resultater 33

4.1 Varegjøringsdiskurs 33

4.1.1 Sosial begivenhet 33

4.1.2 Sosial praksis 36

4.1.3 Sosial struktur 39
4.2 Grensediskurs 41
4.2.1 Sosial begivenhet 42
4.2.2 Sosial praksis 44
4.2.3 Sosial struktur 49
5 Oppsummerende diskusjon 53
Litteraturliste 56

Figur 1: Forside fra «Snakk om det!» 5
Figur 2: Forord fra «Snakk om det!» 6
Figur 3: Innholdsfortegnelse fra «Snakk om det!» 7
Figur 4: Modell inspirert av Faircloughs rammeverk (Fairclough, 2003; Skrede, 2017). 17

1 Introduksjon

I dette første kapittelet vil jeg gjøre rede for bakgrunn for temaet seksualitet, presentere problemstillingen som har veiledet prosjektet mitt, beskrive datamaterialet mitt, utpeke min posisjon og fortelle hvordan den videre gangen i oppgaven ser ut.

1.1 Bakgrunn

Seksualitet angår de aller fleste i større eller mindre grad, og har naturlig nok eksistert siden de første menneskene gikk på jorden. Allikevel betyr ikke dette at forståelsen av seksualitet alltid har vært den samme. Tvert imot er forståelsen av seksualitet noe som varierer på tvers av ulike kulturer, som opp gjennom historien har endret seg, og fortsatt er i bevegelse.

I forskningslitteraturen understrekes det blant annet ofte at holdningene til seksualitet i Norge, sammenlignet med andre vestlige land, er svært liberale. Det er blant annet større sosial aksept for kvinnelig, ungdommelig og homofil seksualitet (Træen & Samuelsen, 2007; Træen, Samuelsen, & Roen, 2016).

På starten av 2000 tallet ga Træen, Stigum og Magnus (2003) ut en seksualvaneundersøkelse som viste dette. Formålet med undersøkelsen var å forstå, forutsi og forebygge seksuelt overførbare sykdommer, i regi av Nasjonalt folkehelseinstitutt. Skjemaene ble sendt til personer mellom 18 og 60 år. Undersøkelsen tok for seg temaer som antall sexpartnere hos de med eller uten samboere, prevensjonsbruk, homoseksuell atferd, kjøp av sex og utroskap. Statistikken viser at 33,5 % av ungdommene mellom 18 og 22 ikke brukte noen form for prevensjon ved deres første samleie, og at mellom 17 % og 21 % brukte kondom ved siste samleie med en ikke samboende partner. Forfatternes konklusjoner var at nordmenn er seksuelt aktive, at debutalderen synker, og at andelen med homoseksuell erfaring øker. Nyere forskning på debutalder fra 2009 viser at gjennomsnittsalder for heteroseksuell debutalder er 17 år for jenter og 17,9 år for gutter (Træen, Štulhofer, & Landripet, 2011). Disse resultatene bygger på selvrapportering som metode.

En annen innfallsvinkel til seksualitet og seksuell helse, som er nært knyttet til et mer historiserende og kritisk perspektiv, og som jeg mener kan øke vår kunnskap om hvilke selvfølgelige og tatt-for-gitte forståelser av seksualitet som eksisterer i Norge, og som er en

metodisk tilnærming, er å undersøke hvilke diskurser om seksualitet som spiller seg ut i offentlige tekster (Bratberg, 2014, s. 18-19).

I en norsk sammenheng, for å utvide forståelsen om hvordan og hvorfor noen seksualiteter fremstår som *naturlige* og *norske* var boken «Norske seksualiteter» (2009) et viktig tilskudd. Redaktørene bak boken Wencke Mühleisen og Åse Røthing, hevder at bidragene i boka er viktige i en diskusjon rundt seksualitet, da det tidligere har vært mest fokus på «de andres» seksuelle normer og praksiser. Boka tar derfor sikte på å belyse de forestillinger som finnes omkring seksualitet i en norsk kontekst som tidligere ikke har vært objekt for kritisk forskning. Datamaterialet som er brukt i denne sammenheng er blant annet lærebøker, portrettintervjuer av to mannlige idrettshelter og «Godt samliv», som er et gratis statlig samlivskurs for de som har blitt foreldre for første gang. Datamaterialet som er brukt viser hvordan svært ulike kilder kan utvide vår forståelse av seksualitet innenfor en norsk kontekst.

Inspirert av denne typen kritiske undersøkelser ønsket jeg å undersøke hvordan seksualitet fremstilles i dag, i det som omtales som et liberalt land. Mer spesifikt er jeg nysgjerrig på hvordan seksualitet fremstilles i tekster som kan være med på å forme typer ønskelig atferd blant borgerne. Dette synet finner jeg også støtte for hos sosiolog Jeffrey Weeks (1985, s. 4) som hevder at ord, holdninger, ideer og sosiale relasjoner i betydelig grad påvirker det komplekse forholdet mellom seksualitet og samfunn. Ideen om at språkliggjøring av et fenomen får konsekvenser for større samfunnsmessige strukturer gjør bruken av en politisk strategi som studieobjekt for språklige koblinger mellom helse, seksualitet og ønskelig sosial atferd til et relevant og spennende datamateriale. Jeg vil komme tilbake til det konkrete datamaterialet etter at jeg har presentert problemstillingen som har stått i sentrum av prosjektet mitt.

1.2 Problemstilling

Formålet med denne avhandlingen er som nevnt å identifisere fremtredende diskurser i en bestemt politisk fremstillingen av seksualitet og seksuell helse. Seksualitet er et viktig tema i en helsefaglig kontekst, der seksualitet og seksuell helse henger nært sammen. WHO peker på nettopp dette i sin definisjon av seksuell helse:

> *a state of physical, emotional, mental and social well-being in relation to sexuality; it is not merely the absence of disease, dysfunction or infirmity. Sexual health requires a*

> *positive and respectful approach to sexuality and sexual relationships, as well as the possibility of having pleasurable and safe sexual experiences, free of coercion, discrimination and violence. For sexual health to be attained and maintained, the sexual rights of all persons must be respected, protected and fulfilled (World Health Organization, 2010).*

WHO har en egen definisjon på seksualitet, og avslutter denne med å understreke at seksualitet er et produkt av ulike aspekter ved samfunnet, blant annet biologiske, psykologiske, sosiale, politiske og historiske faktorer (World Health Organization, 2010).

Gjennom å se nærmere på hvordan seksualitet og seksuell helse skrives om og frem i en politisk strategi for seksuell helse ønsker jeg å favne hva som er holdninger og praksis omkring seksualitet og seksuell helse. Hvordan språket kan fremstille bestemte påstander som riktige og på den måte etablere normaliseringer av visse typer praksis og atferd.

Analysen som skal lede frem til en belysning av dette vil gjennomføres med kritisk diskursanalyse inspirert av Norman Fairclough (Chouliaraki & Fairclough, 1999; Fairclough, 1992, 2003, 2008, 2009, 2015). Det betyr at jeg vil bruke diskursteoretiske og metodiske verktøy som egner seg til å utfordre eksisterende forestillinger omkring seksualitet som oppleves som selvfølgelige og naturlige. Samt undersøke hvordan forestillingene henger sammen med konteksten de er konstruert i. Denne masteroppgaven skal med andre ord undersøke hvordan fremstillingen av seksualitet og seksuell helse i mitt valgte datamateriale henger sammen med større generelle forhold i samfunnet. Mer spesifikt er det følgende problemstilling som står sentralt i dette arbeidet:

Hvilke forståelser av seksualitet skrives frem i den nyeste strategien for seksuell helse fra Helse- og omsorgsdepartementet?

Som det fremkommer av problemstillingen skal den belyses gjennom analyse av en politisk strategi for seksuell helse. Hensikten med prosjektet er å undersøke om språkbruken omkring seksualitet og seksuell helse er knyttet til noen spesifikke forståelser, og undersøke hvordan disse forståelsene henger sammen med bestemte sosiale strømninger i vår tid. Jeg ønsker altså ikke gjennom min analyse å undersøke *hva* som er helsefremmende praksis omkring seksualitet og seksuell helse, men derimot å belyse *hvordan* seksualitet og seksuell helse konstrueres og *hvilke* forståelser av seksualitet som skrives frem.

Besvarelsen av *hvordan* seksualitet og seksuell helse konstrueres kommer til utrykk gjennom at analysen har vekslet mellom å se på språk i tekst, på språk i sosiale praksiser og på språk i sosiale strukturer. Besvarelsen av *hvilke* forståelser av seksualitet som skrives frem innebærer å presentere de diskursene som sto frem som sentrale i datamaterialet mitt.

1.3 Datamateriale

I tråd med hva som er typisk datamateriale ved bruk av kritisk diskursanalyse, vil jeg benytte meg av naturlige forekommende tekst (Wodak & Meyer, 2009, s. 27). Med diskursanalysens hensikt om å fange større sosiale tendenser gjennom tekstanalyse er det et poeng at tekstene ikke er generert frem for studiens skyld, men at de allerede eksisterer som en del av en større sammenheng. Som det fremkommer av oppgavens forside har jeg til dette prosjektet valgt en politisk strategi for seksuell helse som har tittelen «Snakk om det! Strategi for seksuell helse (2017–2022)» (heretter «Snakk om det!»), fra Helse- og omsorgsdepartementet (2016). På de følgende sidene vil jeg av hensyn til leserens kontekstforståelse presentere forsiden, forordet og innholdsfortegnelsen fra datamaterialet mitt. Dette er ment å informere leseren om hva de ulike kapitlene dekker av temaer, hva helseministeren selv mener er viktig å fokusere på og gir et visuelt inntrykk av forsiden, som til sammen kan plassere leseren der jeg selv startet denne analysen.

Figur 1: Forside fra «Snakk om det!»

Snakk om kraft

Du har kjent den hele livet.
Kraften som får blodet til å bruse og suse.
Kraften som får huden til å rødme eller blekne.
Du kjente den som barn. Da du fantaserte om å la hånda stryke over den nydelige nakken til han som satt på pulten foran deg.
Du kjente den som ungdom. Da du tegnet forte og forbudte tegninger på naboens husvegg i høstmørket.
Du kjente den da du for aller første gang lå hud mot hud og pust mot pust med et annet menneske, og var veldig lykkelig og veldig engstelig på samme tid.

Vi kjenner den gjennom hele livet. Kraften vi kaller seksualitet.
Noen tror den seksuelle delen av oss sitter mellom beina. Men den sitter like mye mellom ørene.
Jeg snakker ofte om at vi både har en fysisk og en psykisk helse. Vi har en seksuell helse også. Den er både fysisk og psykisk.
God seksuell helse er med på å holde oss friske og i trivsel.
Dårlig seksuell helse gjør oss mer utsatt for sykdommer og mistrivsel.

Da jeg gikk på skolen, lærte vi lite om seksualitet. Jeg husker at læreren som viste fram plansjer med tverrsnitt av mannlige og kvinnelige kjønnsorganer, var like pinlig berørt som oss elever.
Han snakket om masturbasjon og menstruasjon. Han snakket om faren for å bli gravid og faren for å få kjønnssykdommer.

Han snakket ikke om lengselen og lysten. Han snakket ikke om nærheten og kjærligheten.

Vi snakker fortsatt for lite og for sjelden om at seksualitet er en fantastisk kraft som kan gi god helse og høy livskvalitet. Når du er ung eller gammel. Når du er frisk eller syk.

Denne strategien handler om alt dette. Den handler om at vi må snakke mer om seksualiteten vår.

Snakk om kraft!

Bent Høie
Helse- og omsorgsminister

Figur 2: Forord fra «Snakk om det!»

Innhold

1 **Snakk om kraft** 3

2 **Innledning** 7
1.1 Seksuell helse 7
1.2 Seksuelle rettigheter 8
1.3 Strategiens overordnede mål 8

3 **Status for seksuell helse i Norge** 10
1.4 Innsats i tidligere planer og strategier 10
1.5 Historisk lave aborttall 11
1.6 Reduksjon i nysmitte av hiv 11
1.7 Fortsatt høye smittetall for andre seksuelt overførbare infeksjoner 11
1.8 Sosial ulikhet i seksuell helse 12

4 **Autonomi, kropp og grenser – et godt grunnlag for god seksuell helse** 13
1.9 Tidlig begrepsapparat og autonomi – barnehagens betydning 14
1.10 Undervisning om kropp, grenser og seksualitet 15
1.11 Veiledning til foreldre og foresatte 19
1.12 Informasjonsarbeid og undervisning om seksuell helse på asylmottak 20

5 **Lett tilgjengelig digital helseinformasjon** 22
1.13 Digitale informasjonstjenester til ungdom 22
1.14 Helsenorge.no – den offentlige helseportalen 23
1.15 Digitale lavterskeltilbud og likepersontjenester 24

6 **Seksualitet som ressurs gjennom hele livsløpet** 25
1.16 Tematisering av seksuell helse i helse- og omsorgstjenesten 26
1.17 Forholdet mellom seksuell helse og reproduktiv helse 27
1.18 Seksuell helse hos eldre 28
1.19 Personer som lever med hiv 29
1.20 Likepersontilbud og likepersontjenester 31

7 **Uønskede svangerskap og abort** 32
1.21 Lett tilgjengelighet til veiledning og prevensjon 33
1.22 Tilbudet til abortsøkende kvinner 35

8 **Seksuelt overførbare infeksjoner** 36
1.23 Strategier for å forebygge seksuelt overførbare infeksjoner 38

9 **Seksuell helse ved sykdom og funksjonshemning** 43
1.24 Utmattelse, depresjon og endring i kroppsbildet 45
1.25 Bivirkninger av legemidler 45
1.26 Endringer som følge av operasjon og behandling 46
1.27 Seksuell helse ved funksjonshemning 47
1.28 Seksuell helse ved psykisk utviklingshemning 49
1.29 Seksuell helse når partneren er syk 49

10 **Seksuell helse etter overgrep eller andre krenkelser** 51
1.30 Reetablering av seksuell helse etter seksuelle overgrep 51
1.31 Seksuell funksjon etter kjønnslemlestelse 53

11 **Kunnskapsgrunnlag og helsedata om seksuell helse** 54

Internasjonalt arbeid for seksuell helse 56
1.32 Europa 56
1.33 Globalt 56

Referanser 60

Figur 3: Innholdsfortegnelse fra «Snakk om det!»

Historisk sett er det første gang strategien for seksuell helse er en felles strategi. Det vil si, tidligere har det vært to separate strategier, én for arbeidet på HIV-feltet og én for forebygging av uønskede svangerskap og abort. Innledningsvis i kapittel 2 i «Snakk om det!» står det følgende om hvilken betydning denne sammenslåingen har:

> *Tidligere har det vært to separate strategier/handlingsplaner som har ivaretatt to av de viktigste problemstillingene. Én for å ivareta det nasjonale arbeidet på hivfeltet og én for å forebygge uønskede svangerskap og abort. Når de to tidligere planene samles i en felles strategi gir det mulighet for å tydeliggjøre betydningen av seksuell helse i bredt, samt en helhetlig innsats for å styrke hele befolkningens seksuelle helse (s. 7).*

Selv anser jeg sammenslåingen av strategiene som et resultat av det sosiolog Anthony Giddens (1992) har kalt en intimitet i betydelig endring, blant annet påvirket av økt globalisering. Denne endringen kommer til utrykk gjennom at stadig nye og flere temaer omkring intimitet og personlige liv inkluderes i én presumtivt samlet og enhetlig helsepolitikk.

«Snakk om det!» er utarbeidet av en regjering satt sammen av Høyre og Fremskrittspartiet. Forordet er som figur 2 viser, skrevet av Helseminister Bent Høie. Her fremheves og beskrives seksualiteten som «kraften som får blodet til å bruse» og «huden til å rødme». Han fremhever at seksuell helse kan være med på å fremme trivsel, og bidra til at vi holder oss friske. I den sammenheng trekker han frem personlige erfaringer fra seksualundervisningen i skolen, og problematiserer hva som ble aktualisert:

> *Han snakket om masturbasjon og menstruasjon. Han snakket om faren for å bli gravid og faren for å få kjønnssykdommer. Han snakket ikke om lengselen og lysten. Han snakket ikke om nærheten og kjærligheten. Vi snakker fortsatt for lite og for sjelden om at seksualitet er en fantastisk kraft som kan gi god helse og høy livskvalitet. Når du er ung eller gammel. Når du er frisk eller syk. Denne strategien handler om alt dette. Den handler om at vi må snakke mer om seksualiteten vår (s. 3).*

Dette avsnittet er veldig interessesant fordi det viser noe av det jeg fokuserer på i oppgaven, nemlig det sentrale budskapet om at «snakken» på mange måter er kjernen til bedre helse.

I arbeidet med å besvare problemstillingen har jeg imidlertid valgt å bruke dokumentet som en helhet, jeg har med andre ord ikke ekskludert deler av dokumentet eller gått i dybden på

noen avsnitt i den innledende lesningen. Hele dokumentet ble lest flere ganger og gitt like mye oppmerksomheten de første gjennomlesningene. Likevel er det noen begreper som er valgt ut for nærmere tekstanalyse, dette fordi jeg valgte å forfølge noen spor som bygde på forestillinger som jeg mener er sentrale. Jeg anså forestillingene som sentrale fordi de var gjentatt ofte og var gjennomgående i «Snakk om det!». Dette vil utdypes i kapittel 4: «Resultater».

1.4 Politisk strategi som datamateriale og sjanger

En strategi defineres gjerne som en plan for å nå et mål. En politisk strategi beskriver en slik plan og utrykker myndighetenes ønsker for landet og de menneskene som bor der. Denne type strategier starter ofte med en situasjonsbeskrivelse, og kommer dernest med mål for endring i den aktuelle tidsperioden strategien gjelder for. Strategiers funksjon og formål er med andre ord å skulle *endre* nåværende situasjoner, ofte gjennom menneskelig atferd.

Her bygger jeg på Pâlli, Vaara og Sorsa (2009) som har anvendt kritisk diskursanalyse på strategidokumenter. De argumenterer for at hovedformålet med den politiske strategien er å lede fremtidige handlinger. De peker på tidligere forskning som hevder at strategidokumenter kan ha stor variasjon i deres kommunikative formål (Pälli et al., 2009, s. 305-307).

Det kommunikative formålet for mitt datamateriale bærer preg av at strategien har et formål om å lede fremtidige handlinger, som tenkes å føre til god helse for hele befolkningen. I tillegg til å være en plan på vegne av befolkningen generelt, er også spesifikke yrkesgrupper som lærere, sykepleiere, leger og de som jobber i interesseorganisasjoner gitt en sentral rolle i helsearbeidet.

Det ligger altså klare elementer av makt i en politisk strategi. Aktørene bak mitt datamateriale er regjeringen, mer spesifikt Helse- og omsorgsdepartementet. Det er med andre ord den utøvende makt som sammen med relevante organisasjoner står bak «Snakk om det!», og som fordeler makten videre. Organisering av makt er ofte en nødvendighet i et samfunn, men det er likevel viktig at det brukes kritiske tilnærminger på denne type dokumenter. Som tidligere nevnt er min tilnærming i prosjektet inspirert av Faircloughs kritiske diskursanalyse, som stiller seg kritisk til tekster som pretenderer å være nøytrale, da han hevder at det er makt i språk:

> *Discourse as an ideological practice constitutes, naturalizes, sustains and changes significations of the world from diverse positions in power relations. As this wording implies, political and ideological practice are not independent of each other, for ideology is significations generated within power relations as a dimension of the exercise of power and struggle over power. Thus political practice is the superordinate category (Fairclough, 1992, s. 67).*

Som argumentet til Fairclough peker på, er politisk praksis en sentral kategori for å undersøke makt i språk. Skrede (2017, s. 110-138) har gjennomført en analyse av en handlingsplan med navn «Kultur og næring», fra 2007 under en rødgrønn regjering satt sammen av Arbeiderpartiet, Sosialistisk venstreparti og Senterpartiet (2005-2013). I Skredes konklusjoner peker han på deterministiske fremstilling av virkeligheten som et *marked*, som reduserer handlingsrommet og omfanget av ønsket atferd for dem som driver med kunst og kultur.

1.5 Min vitenskapsteoretiske posisjon

Utgangspunktet for besvarelsen av problemstillingen og fremstillingen av masterprosjektet er meg. Det vil si, inspirert av ulike faglige debatter og bestemte vitenskapelige tradisjoner innenfor helsevitenskapenen er det jeg som har tatt en rekke valg, fra valg av datamaterialet og analyseverktøy til fremstilling av ordene på dette papiret. I valgets natur ligger det en konsekvens om at jeg har valgt noe bort. Det er med andre jeg som har valgt å stille teksten noen spørmål fremfor andre spørsmål. Sprøsmål som kanskje en annen person som gjennomførte dette prosjektet ville ha stilt. Dette understreker et sentralt premiss for kritisk diskursanalyse som Fairclough utrykker slik: «… there is no such thing as a complete and definitive analysis of a text» (2003, s. 14).

Min utdanningsbakgrunn er hovedsakelig innenfor psykologi, med fordypning i helse og sosialspykologi. Denne bakgrunnen har også matet min interesse for hvordan mennesker er med på å skape mening til egen tilværelse. Å få gjennomføre dette prosjektet gir meg muligheten til å utvikle mine evner til å se meningsdannelse knyttet til helse og sykdom på en ny måte, med utgangspunkt i et konstruktivistisk syn på kunnskap.

Drivkraften bak prosjektet er min nysgjerrighet på mennesker, hvordan mennesker bevisst og ubevisst etablerer forståelser og sannheter i de virkelighetene de er en del av. Da jeg ble presentert for tekstanalyse, åpnet dette en ny dør for hvordan jeg kunne få innsikt i hvordan

mening produseres. Fenomener som er forbundet med ambivalens og sensitivitet som seksualitet og seksuell helse, øker min lyst til å grave i nettopp dette. Hva gjør at noen temaer er vanskelige å snakke om, eller snakkes om på bestemte måter? Da jeg kom over den ferske strategien for seksuell helse ble jeg umiddelbart interessert i hva som eksplisitt stod i dokumentet, og hva som mer implisitt kommuniseres til leseren. Gjennom å studere en eksisterende politisk tekst kunne jeg få tak i det som er en del av noe større. Til forskjell fra intervju og deltagende observasjon har jeg også opplevd å kunne være nokså dristig i mine analyser. Det vil si, siden jeg ikke har undersøkt enkeltmenneskets meningsproduksjon, men det som er produsert som del av en større politisk definert kontekst har jeg kunnet konsentrere meg om å sette fokus på hvordan mening og makt henger sammen.

1.6 Etiske betraktninger

Fordi datamaterialet som studeres i diskursanalytiske tilnærminger er sosialt konstituert og forskeren selv er en del av den sosiale verden, er det ikke mulig med *objektive* beskrivelser av data (Hitching & Veum, 2011, s. 19). Et viktig premiss ved den konstruktivistiske posisjonen, er at perspektivet konstruerer både observatøren og det som observeres. For forskeren betyr det at hun eller han er en del av den sosiale konteksten som studeres, og derfor tar med seg verdier og forforståelser om verden inn i studien. Det er med andre ord slik at valgene som er tatt i forhold til analysestrategien for en undersøkelse gir bestemte konsekvenser for analysen og resultatene. Resultatene som fremkommer av analysen er derfor en konsekvens av forskerens fortolkninger og forståelser av mening. For å oppnå validitet i diskursiv metode unngår man ikke fortolkning, men forskeren gjør sin prosedyre mest mulig eksplisitt, gjennomsiktig og sammenhengende, og er tydelig på sitt verdisyn og hvilke holdninger man har til det eller de fenomenene som studeres. Et viktig element blir derfor å forklare hvordan jeg kom frem til mine fortolkninger sammen med analysene mine, slik at de som leser kan forstå og eventuelt utfordre det jeg har gjort (Hitching & Veum, 2011, s. 20-21).

1.7 Gangen i avhandlingen

I oppgavens neste kapittel vil jeg hovedsakelig gjøre rede for Fairclough sin kritiske diskursanalyse. Innledningsvis vil jeg gi kortfattet beskrivelse av de historiske røttene til diskursanalyse, før jeg deretter går nærmere inn på diskursanalyse, kritisk diskursanalyse og analytiske begreper og verktøy. Teori og metodekapittelet avrundes med en beskrivelse av

min analysestrategi og analyseprosess. I kapittel 3 vil jeg belyse ulike perspektiver på seksualitet og seksuell helse, med stor vekt på den moderne seksualitet som et resultat av globalisering. Selve analysene av «Snakk om det!» presenteres i kapittel 4, der også funnene vil knyttes tett opp mot problemstillingen og relevant teori bringes inn underveis for å veilede analysen ytterligere. Kapittel 5 er en oppsummerende diskusjon der jeg ønsker å samle trådene, samt undrer meg over den videre konstruksjonen av seksualitet. I tråd med at strategien selv bruker *seksualitet* og *seksuell helse* i beskrivelse av denne tematikken, og ikke presiserer et skille mellom dem, vil jeg også benytte meg av begge formuleringene.

2 Kritisk diskursanalyse som teori og metode

Hovedfokuset i dette kapittelet vil være en presentasjon av kritisk diskursanalyse slik den er utviklet av Fairclough. Jeg vil hovedsakelig bruke Faircloughs egne verk, i tillegg til Joar Skrede sin bok «Kritisk diskursanalyse» (2017), og Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips sin bok «Diskursanalyse som teori og metode» (1999). Først vil jeg gjøre rede for den historiske bakgrunnen til kritisk diskursanalyse, før jeg beskriver diskursanalyse mer generelt og kritisk diskursanalyse spesielt. Avslutningsvis vil jeg beskrive analysestrategien og analyseprosessen, som reflekterer fremgangsmåten jeg har valgt i møtet med datamaterialet.

2.1 Diskursanalysens historiske røtter

Vitenskapsteoretisk har kritisk diskursanalyse sine røtter i strukturalismen og poststrukturalismen (Skrede, 2017, s. 73-75). Disse «ismene» bygger på en felles språkfilosofi, som hevder at vår tilgang til virkeligheten er gjennom språket (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 17). Ferdinand de Saussures er på mange måter ansett som strukturalismens far. Han presenterte forholdet mellom språk og virkelighet som noe som er tilfeldig, men at vi gjennom sosiale konvensjoner og ikke minst gjennom språksystemer gir verden mening. Bestemte ting forbindes med bestemte tegn, og betydningen av tegnene springer ut av deres relasjoner til andre tegn. Spesielt hvordan et tegn skiller seg fra et annet skaper mening til tegnet (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 19). Et mye brukt bilde på Saussures nettverksforståelse av ords relasjon til hverandre er et fiskenett, der knutene representerer den faste bestemte avstanden som alltid eksisterer mellom ordene.

Saussures definerer to nivåer i språket, langue og parole. Langue er strukturen og nettverket som er beskrevet over, som anses som fast og uforanderlig. Parole er den konkrete bruken av språket, som ifølge Saussures hele tiden bygger på langue. Likevel markerte han et sterkt skille mellom disse nivåene og mente at menneskelige feil gjorde språkbruk uanvendelig som studieobjekt for å forstå strukturen bak (Skrede, 2017, s. 74). For Sassures var det med andre ord langue som var lingvistikkens studieobjekt.

Som en videreutvikling og kritikk av Saussures ideer oppsto poststrukturalismen. Kritikken gikk blant annet på hans forståelse av språkets uforanderlige struktur. Poststrukturalismen går

ikke bort fra ideen om at ordene får sin betydning gjennom å skille seg fra andre ord, men er opptatt av at sammenhengen ord brukes i endrer motsetningsforholdet mellom dem, og at mening dermed aldri kan fastlåses (Skrede, 2017, s. 75). Et eksempel er ordet «fri». En måte å forstå det på kan være som en motsetning til «å være på jobb», med det kan også bety «å ikke lenger være i fangenskap». Hvilken mening som knyttes til et ord er altså betinget av den aktuelle sammenhengen det anvendes i. Ordenes mening er likevel ikke helt frakoblet struktur, da dette ville gjort kommunikasjonen umulig. Med denne forståelsen av språk som noe som er foranderlig og uten fast avstand blir det ifølge poststrukturalismen mulig å identifisere endringer i ords betydninger.

Et annet viktig aspekt ved poststrukturalismen versus strukturalismen er forståelsen av hva som kan være objekt for å forstå strukturen. Fordi poststrukturalistene hevder at det er i selve språkbruken at strukturen skapes, reproduseres og forandres, kan nettopp det å studere språkbruken være gjenstand for bedre forståelse av strukturen (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 17-21). Jørgensen og Phillips (1999, s. 21) understreker dette poenget når de påpeker at det er strukturen mennesker trekker på i konkret tale og skrift, samtidig utfordres strukturen når det i bruken legges føringer for hvilken betydning tegn skal ha.

2.2 Diskursanalyse

Diskursbegrepet representerer ideen om at språket er strukturert i ulike mønster, som vårt språk følger innenfor ulike sosiale domener. Jørgensen & Phillips (1999) sammenfatter diskurs på følgende måte: «en bestemt måte å tale om og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på» (s. 9). Eksempler kan være «økonomisk diskurs» eller «medisinsk diskurs».

Diskurs som metode er dermed en analyse av disse skriftlige mønstre som danner en diskurs. Det diskursanalytiske feltet favner riktignok flere retninger med noe ulik metodisk tilnærming, likevel er en felles målsetning for tilnærmingene at de kritisk undersøker maktrelasjoner i samfunnet (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 11).

Sosialkonstruktivismen er et felles teoretisk utgangspunkt for diskursanalyse. Denne tilnærmingen bygger på en forståelse om at verden blir konstruert gjennom vår betegnelse av den og at vår kunnskap om verden blir til gjennom språk. Med andre ord er den sosiale verden en konsekvens av sosiale prosesser, noe som betyr at det ikke finnes en bestemt essens i verden (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 13-14).

Det vitenskapsteoretiske utgangspunktet til min sentrale teoretiker, Fairclough, skiller seg likevel noe ut. For samtidig som diskurs er en del av det sosialkonstruktivistiske vitenskapsteoretiske perspektivet har Fairclough i de siste årene beveget seg i retning kritisk realisme som vitenskapsteori. Som vitenskapsteori har dette perspektivet en mindre kunnskapsrelativ grunnholdning (Skrede, 2017, s. 15). Utgangspunktet for Faircloughs arbeid er derfor innen en konstruktivistisk tradisjon, men han begrenser ikke den sosiale virkeligheten til diskurs (Skrede, 2017, s. 79).

Filosof Roy Bhaskar omtales ofte som grunnleggeren av kritisk realisme, og i følge Buch-Hansen og Nielsen referert i Skrede (2017, s. 79-80) bygger denne tradisjonen på at virkeligheten består av tre domener; det *empiriske* domenet, våre observasjoner og erfaringer, det *faktiske* domenet, fenomener og begivenheter som skjer uavhengig av erfaring, og det *virkelige* domenet, som består av strukturer og mekanismer. Det virkelige domenet består av både kausale naturvitenskapelige krefter og sosiale strukturer.

Fairclough erkjenner denne tredelingen, men omformulerer det virkelige til det han kaller det *potensielle*. Fairclough argumenterer for at det virkelige ikke kan reduseres til vår kunnskap om den, da dette er noe som er delvis og foranderlig. Det samme gjelder derfor også for tekster, noe som betyr at en analyse av tekst aldri anses som en endelig analyse. Dette fordi vi spør noen selektive spørsmål, og dermed velger bort andre potensielle spørsmål, som kanskje ville gitt oss andre svar (Fairclough, 2003, s. 14).

Skrede (2017) sier følgende om ståstedet til kritisk realisme: «Den hevder at vi kan gi gode grunner for at visse ytringer er mer aktverdige enn andre» (s. 15). Faircloughs senere dreining mot kritisk realisme ser ut til å henge sammen med ulike aspekter. Det kan tenkes at kritisk realisme er mer forenlig med hans problemorienterte tilnærming, med fokus på makt og ideologi, som etter hans syn er mer aktverdige enn andre fordi det skaper sosial ulikhet. I tillegg er han med sitt analytiske rammeverk opptatt av mer enn teksten og språket alene, og hevder at tekster alltid er påvirket av andre ikke-lingvistiske aspekter i samfunnet (Fairclough, 2015, s. 57).

2.3 Kritisk diskursanalyse

Fairclough regnes som en hovedteoretiker innenfor kritisk diskursanalyse og hans hovedanliggende er å undersøke forandring. Dette gjør han gjennom å sette søkelyset mot

forholdet mellom tekst, sosial praksis og sosial struktur (Skrede, 2017, s. 33). Han ønsker å forstå endringer i samfunnet, og hevder at da må man i høyeste grad ta språket i betrakting. Dette argumentet bygger på ideen om at de samfunnsendringer som påvirker våre sosiale liv, nødvendigvis også påvirker språket, og at endret språkbruk virker tilbake på og endrer samfunnet (Skrede, 2017, s. 39).

Et sentralt moment ved kritisk diskursanalyse er at diskursiv praksis innehar en ideologisk karakter. Det ideologiske arbeidet som ligger i tekster er knyttet til hegemoni og universalisering. Oppnåelse av hegemoni handler om å forsøke å universalisere bestemte betydninger for å opprettholde dominans (Fairclough, 2003, s. 58). Fairclough definerer ideologi som representasjoner av verden som bidrar til å etablere og opprettholde maktrelasjoner, dominasjon og utnyttelse (Fairclough, 2003, s. 218). Det betyr at diskursiv praksis inneholder kategorier og forestillinger som tas for gitt, og som bidrar til å skape, opprettholde eller endre maktforhold i samfunnet. Eksempel på en ideologi som diskursanalytikere er interessert i er kapitalismen, som både diskursivt og strukturelt fenomen (Skrede, 2017, s. 21).

Et viktig utgangspunkt for Faircloughs perspektiv er som allerede antydet at språk er en form for sosial praksis. Det betyr tre ting ifølge han; for det første er språket en del av samfunnet, og ikke noe eksternt. For det andre er språk en sosial prosess. Og til sist, språket er en sosial prosess som besår av andre ikke-lingvistiske deler ved samfunnet (Fairclough, 2015, s. 55-56). Med andre ord mener Fairclough at all diskursiv praksis er en form for sosial praksis, dette fordi det alltid er aktive aktører som er involvert.

Fairclough anser diskurs som en praksis som gir verden betydning gjennom konstruksjon av mening. Han hevder at diskurser bidrar til å konstruere spesielt tre områder. For det første bidrar diskurs til konstruksjon av det man kaller «sosiale identiteter», «subjektposisjoner» eller «typer av selv». For det andre er det med å konstruere de sosiale relasjonene mellom mennesker. Og til slutt, diskurser er med i konstruksjonen av kunnskap- og trossystemer (Fairclough, 1992, s. 64).

2.4 Faircloughs analytiske rammeverk

I tilnærmingen til Fairclough er en sentral spørsmålstilling hvilke sosiale konsekvenser tekst og språk kan gi, men også hvordan tekst og språk er formet av det sosiale. Det er nettopp dette

gjensidige påvirkningsforhold mellom diskurs og sosial struktur, som Fairclough (1992, s. 65) hevder er så viktig for å balansere hvordan man vurderer diskurser. For å illustrere dette dialektiske forholdet har Fairclough laget et rammeverk der dimensjonene overlapper hverandre.

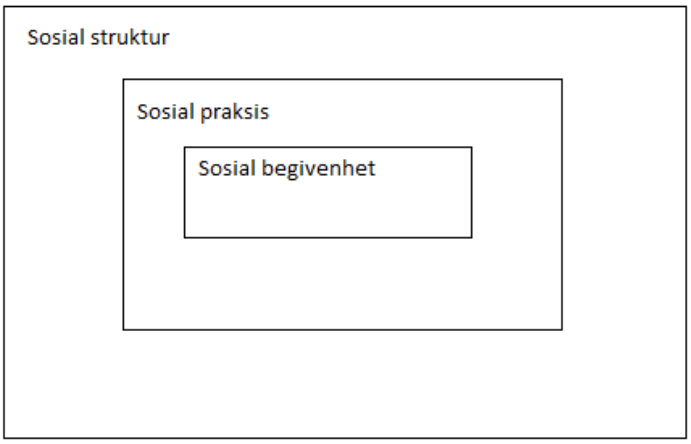

Figur 4: Modell inspirert av Faircloughs rammeverk (Fairclough, 2003; Skrede, 2017).

Sosial struktur er benevnelsen på den ytterste dimensjonen. Sosial struktur er ifølge Fairclough abstrakte enheter, som for eksempel økonomisk struktur, sosial klasse, eller slektskap. Disse abstrakte enhetene er med på å forme et sett av muligheter. Forholdet mellom de strukturelle mulighetene og sosial begivenhet som handling, er komplekst. Det er ikke så enkelt som at en sosial begivenhet er et rent produkt av den sosiale strukturen. For denne dimensjonen foregår analysen på et normnivå (Fairclough, 2003, s. 23).

Forholdet mellom sosial struktur og sosial begivenhet er mediert av det Fairclough kaller *sosial praksis*, i form av mellomliggende organisatoriske enheter, som kontrollerer og selekterer visse strukturelle muligheter. Eksempler på dette kan være praksis i undervisning eller praksis for ledelse (Fairclough, 2003, s. 23). For Fairclough er diskurs, språkbruk og sosial praksis betegnelser på det samme fenomen, da han er inspirert av samfunnsvitenskapen og anser språk som en sosial praksis (Fairclough, 2008, s. 148). I denne medierende og midterste dimensjonen foregår analysen på tekstnivå.

Sosial begivenhet er betegnelsen på det tekstuelle elementet og er den innerste dimensjonen, der analysen foregår på et ordnivå. At dimensjonen heter sosial begivenhet er ifølge Skrede

(2017, s. 32) et poeng for å presisere at sosiale begivenheter ikke kan reduseres til tekster, men at tekster er en del av sosiale begivenheter.

Som beskrevet i tilknytning til de ulike dimensjonene fordrer Faircloughs metode ulike nivåer av analytiske tilnærminger. Han hevder selv at det er et forsøk på å forene tre tradisjoner for analyse: makrososiologisk analyse av sosial praksis i relasjon til sosiale strukturer, mikrososiologisk analyse som anser sosial praksis som noe som mennesker aktivt produserer og tekst- og lingvistisk analyse (Fairclough, 1992, s. 72).

Chouliaraki og Fairclough (1999, s. 59) anerkjenner rammeverkets kompleksitet, og lar det være rom for den som anvender analysen til å bestemme hvilke områder de fokuserer på, basert på hensikten med analysen. At dimensjonene overlapper gjør at skillet mellom de analytiske begrepene knyttet til dimensjonen sosial begivenhet og sosial praksis er mindre skarpt (Fairclough, 1992, s. 73-74).

Hvilke analysebegrep og analytiske verktøy fra Faircloughs tilnærming som er sentrale for mitt prosjekt vil jeg beskrive i det neste underkapittelet.

2.5 Sentrale analysebegrep/verktøy i kritisk diskursanalyse

I min analyse er Faircloughs verk «Analysing Discourse: textual analysis for social research» (2003) en sentral kilde. Basert på en sjekkliste over analytiske verktøy som han presenterer i dette verket (2003, s. 191-194) og begreper for tekstanalyse som han presenterer i «Discourse and social change» (Fairclough, 1992) har jeg trukket ut det som danner min analyse for dimensjon 1 og 2. Analysen av dimensjon 3 er basert på av annen relevant teori og litteratur som presenteres i neste kapittel.

Det er begrepene som danner analysen av dimensjon 1 og 2 jeg vil gjøre rede for her. De tre første, det vil si: ordforråd, ords betydning og nominalisering, hører til den innerste dimensjonen, sosial begivenhet. De to siste jeg presenterer: intertekstualitet og antagelser, tilhører den midterste dimensjonen, sosial praksis.

Det første begrepet jeg vil presentere, er *ordforråd*. Ordforråd som analytisk verktøy er noe Fairclough (1992, s. 76) understreker at kan anvendes med utgangspunkt i flere grammatiske

trekk. For min analyse har det vært relevant å bruke det for å undersøke om noen temaer/domener er oftere og mer omfattende fremstilt, og på den måten er viet en særlig plass i teksten. På den måten har antall søketreff på ord gitt meg et inntrykk av hvor hyppig ordet er brukt. Omfanget av bestemte ordforråd har dermed vært med i vurderingen av størrelse og styrke på de diskursene som har fremkommet av min analyse.

Ords betydning som analytisk verktøy handler om å undersøke hvordan enkelte ord er fylt med mening, og hvordan denne meningen kan knyttes til en større betydning. Fairclough mener at det er viktig å undersøke meningen knyttet til ordet fordi:

> *… as producers we are always faced with choices about how to use a word and how to word a meaning , and as intepreters we are always faced with decisions about how to interpret the choices producers have made (what values to place up on them) (Fairclough, 1992, s. 185).*

Fairclough sier videre at disse valgene ikke er tilfeldige, men formet av sosiale krefter, og dermed henger sammen med sosial praksis og struktur.

Nominalisering er en språklig endring som skaper en passivisering. Lingvistisk sett betyr det at substantiver brukes fremfor verb, noe som får aktørene til å fremstå som mindre aktive. Det betyr at det som eksisterer som prosesser i samfunnet blir fremstilt som ting (Skrede, 2017, s. 48). Fairclough (2003, s. 220) gir følgende eksempel på den grammatiske handlingen, følgende sitat presenterer en prosess: «arbeiderne produserer stål», mens «stålproduksjon» presenterer en nominalisering.

De to neste begrepene som beskrives: *intertekstualitet* og *antagelser* hører hjemme i den midterste dimensjonen, sosial praksis.

Intertekstualitet er et sentralt verktøy i Faircloughs metode, som peker på tilstedeværelse av andre tekster i en tekst. Fairclough skiller mellom to typer intertekstualitet; manifest intertekstualitet, som er konkret referering og sitering av andre tekster, og interdiskursivitet som er en mer fusjonert type, der tilstedeværelse av andre diskurser, sjangre og stiler er flettet in i den aktuelle teksten (Fairclough, 1992, s. 101-105). Faircloughs bruk av dette begrepet bygger på arbeidet til filosof Mikhail Bakhtin, som argumenterte for at det alltid er en dialog mellom tekster, i form av at nye tekster besvarer forutgående tekster (Fairclough, 1992, s. 85).

Filosof og psykoanalytiker Julia Kristeva kjente igjen fenomenet i sitt arbeid, og var den første til å bruke betegnelsen intertekstualitet (Fairclough, 1992, s. 101-105).

Et annet begrep hos Fairclough som er relevant for min analyse er *antagelser*. Antagelser er noe som brukes i det daglige språket, uten nødvendigvis å være knyttet til bevisst bruk. Et eksempel som Skrede (2017, s. 55) trekker frem er bruken av utrykket «hun var god til å kjøre bil for å være dame», som baserer seg på en felles antagelse om at damer er dårligere sjåfører enn menn. Det er selvfølgelig fordeler ved å ha felles grunnforståelse av hva ting er, hvis ikke ville interaksjon vært veldig komplisert og tidkrevende. Likevel vil det være noen som har innflytelse på hva som er innholdet i grunnforståelsen. Det er med andre ord noen som har en type definisjonsmakt på hva som anses som hegemoniske oppfatninger (Fairclough, 2003, s. 55). I følge Skrede (2017, s. 56) skiller Fairclough mellom flere typer antagelser, og jeg har i denne sammenheng valgt å fokusere på to av dem. *Eksistensielle antagelser* er antagelser om hva som finnes, og *verdiantagelser* er antagelser om hva som er godt eller ønskverdig. Skrede mener disse verktøyene er med på å skape en god analysestrategi, da de undersøker det implisitte.

I gjennomføringen av min analyse, samt når jeg skriver frem analysen og funnene, har jeg valgt å benytte meg av ordet *forestillinger* når jeg beskriver *eksistensielle antagelser*. Begge begrepene fanger det som i datamaterialet er tatt for gitt, og er presentert som selvfølgeligheter. Ordet forestilling er en del av vårt daglige språk, og gjennom bruk av betegnelsen forestilling har jeg lettere fått tak på det som er implisitt, da det har stått frem tydeligere. Heretter vil jeg derfor kun bruke betegnelsen forestillinger når jeg peker på forståelser om hva som finnes.

I tillegg til disse analytiske begrepene som er beskrevet over, som hører til de to innerste dimensjonene av Faircloughs rammeverk, vil det analytiske verktøyet suppleres med annen makroteori. Dette er i tråd med Faircloughs anbefalinger og gjenspeiler hans idé om at sosial praksis er formet av sosiale strukturer (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 78). Han hevder at teorien som anvendes ikke bør bruke begreper som er motstridende med diskursanalysens begreper, men gir ingen retningslinjer om hvilke former for teori som skal anvendes, eller hva som er tilstrekkelig (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 101).

Teorier som jeg har knyttet til dimensjon 3, er teorier som fokuserer på seksualitet som et produkt av globalisering, et fenomen som derfor har endret seg kraftig de siste tiårene. I

tillegg har jeg bygd mine analyser av struktur på perspektiver fra en mer kritisk tradisjon. Slik jeg ser det er disse teoriene som jeg vil presentere og utdype i kapittel 3 i tråd med tankegodset til kritisk diskursanalyse. Tatt i betraktning at Fairclough oppmuntrer den enkelte forsker til å tilpasse teorien til egne analyser, tolker jeg dette som en mulighet for å vinkle analysen av sosial struktur selv.

I det neste underkapittelet vil jeg gå nærmere inn på min analysestrategi gjennom å plassere de ulike analytiske verktøyene inn i dimensjonene.

2.6 Min analysestrategi

I det følgende vil jeg presentere min analysestrategi som er fremgangsmåten for å besvare min problemstilling. Disse punktene er analytiske verktøy som jeg har valgt ut og som har dannet grunnlaget for analysen av mitt datamateriale. Jeg ønsker å presisere at bakgrunnen for punktene i dimensjon 1 og 2 er et utvalg av analytiske begreper knyttet til Faircloughs diskursteori, mens analysen av dimensjon 3 er et utvalg av begrepene fra den supplerende makroteorien som presenteres i neste kapittel: «Perspektiver på seksualitet og seksuell helse». Eventuelle begreper fra dette kapittelet som ikke står i analysestrategien har likevel spilt en viktig rolle i konstruksjonen av mitt analytiske blikk.

Dimensjon 1- Sosial begivenhet:

- Undersøke hyppighet av ord (ordforråd).
- Undersøke hvilken mening ord er fylt med (betydning av ord).
- Undersøke nominalisering.

Dimensjon 2 - Sosial praksis:

- Undersøke verdiantagelser.
- Undersøke forestillinger.
- Undersøke motstridende forestillinger.
- Undersøke intertekstualitet.

Dimensjon 3- Sosial struktur:

- Ansvarliggjøring.
- Kunnskap.
- Risiko.
- Styringsperspektiver.
- Medikalisering.

Dimensjonene over speiler rammeverket presentert i figur 4 (s. 17).

Som en konkretisering av min analyseprosess brukte jeg de første gjennomlesningene av «Snakk om det!» til å gjøre meg kjent med materialet. Deretter leste jeg dokumentet med et kritisk blikk, med fokus på begrepet seksualitet. Er det noen gjentagende forestillinger omkring seksualitet i «Snakk om det!» spurte jeg meg selv. Dette spørsmålet startet det som skulle bli en sirkulær prosess, med mange gjennomlesninger. Det har også vært flere innfallsvinkler til datamaterialet underveis og jeg har prøvd ut og integrert nye analyser og perspektiver underveis i prosessen. Et tilbakevendende analytisk virkemiddel har vært Faircloughs rammeverk. Dette har ryddet den analytiske prosessen, som til tider har vært komplisert og flytende.

3 Perspektiver på seksualitet og seksuell helse

Dette kapittelet vil sette leseren inn i de ulike perspektivene og teoriene som er benyttet for å skape et analytisk blikk i møte med «Snakk om det!». Dette vil være teorier som er knyttet til temaet seksualitet og seksuell helse, samt teorier som belyser andre aspekter ved fenomenet jeg ønsker å belyse og da spesielt forholdet mellom språk, kunnskap og makt.

3.1 Seksualitet som sosialt og språklig fenomen

Når vi studerer fenomenet seksualitet fra en akademisk synsvinkel er det flere personer som kan og bør nevnes for deres viktige og radikale bidrag gjennom historien. Blant dem er nevrolog og psykiater Sigmund Freud, som er særlig kjent for sin teori om seksualitet og ga ut første utgave av «Three essays on the theory of sexuality» i 1905, og ga ut andre og tredje utgave i 1909 og 1914. De tre essayene har navnene «The sexual abberations», «The infantile sexuality» og «The transformation of puberty» (Freud, 2017).

Hans forskning og interesse for seksuelle avvik og barns seksualitet gjorde han både liberal og sterkt kritisert. Når det er sagt er hans ideer og tanker ofte anvendt i dagens diskusjoner. Forsker Synnøve Lindtner (2010) hevder at Freud gjennom sine teorier gav seksualiteten en viktig posisjon i forhold til strukturering av individers sosiale atferd. Han ønsket å forstå meningen med seksualitet og utviklet teorier om den menneskelige seksualiteten. Teoriene dekket hele livsløpet og de seksuelle driftene skulle helst ha en normal utvikling, slik at man som voksen fikk en klar kjønnsidentitet. Freud sine verk fokuserer mye på dilemmaene som kommer underveis i individenes seksuelle utvikling, og det ubevisste livet fikk en sentral posisjon for denne utviklingen i hans teorier. Det var stort fokus på ulikhetene mellom kvinner og menns seksualitet, og hva som kunne være forklaringer på det han anså som avvikende seksualitet (Lindtner, 2010).

En annen som har etterlatt seg dype spor innenfor flere faglige områder er filosof og idéhistoriker Michel Foucault. Forståelse av seksualiteten gjennom historien var en av hans sterke interesser, og hans tanker og ideer har satt sitt preg på hvordan seksualitet kan forstås i dag. Han ble ansett som radikal da han publiserte tre bøker fra 1976 til 1984 som til sammen utgjør «The history of sexuality». De tre bindene er oversatt til norsk og utgitt med følgende

titler, «Vilje til viten», «Bruken av nytelsene» og «Omsorgen for seg selv» (Foucault, 1995, 2001, 2002).

I den første boken beskriver han hvordan kjønnet blir regulert i form av offentlige diskurser rundt utøvelse av kjønn og seksualitet. Ifølge Foucault er fenomenet seksualitet betinget til konteksten og tiden den eksisterer i, som gjør seksualiteten til et produkt av sosial og språklig konstruksjon. Han stiller spørsmålstegn ved det som i samfunnet eksisterer som kollektive sannheter omkring seksualitet, og hva som bidrar til forestillinger om fenomener som «naturlig» og «unaturlig» (Foucault, 1995).

Nå i 2018, mange år etter at Foucault gikk bort, publiseres det fjerde bindet, som har fått navnet «Kjødets bekjennelser». Historiker Kjetil Jakobsen (2018) har i denne forbindelse skrevet et essay i Morgenbladet, og skriver innledningsvis at:

> *Michel Foucault polemiserer mot en seksualaktivisme som fører sammen ideer fra Marx og Freud til en fortelling om at kapitalismen og borgerskapet undertrykker seksualiteten ved å skambelegge den og gjøre kroppen til instrument. Seksuell frigjøring er ikke en antikapitalistisk kamp som består i å snakke seg ut av skammen. Seksualitetens historie setter et kritisk søkelys på denne «snakken om sexen».*

Videre hevder Jakobsen at Foucault ville motarbeidet dagens fokus på biologi, og tatt avstand fra den voksende forestillingen om at helsevesenet skal ta hånd om våre seksuelle frustrasjoner med piller og kirurgi.

Den britiske sosiologen Jeffrey Weeks har samlet de viktigste historiske linjene til forståelsen av seksualiteten frem til 1986 i boken «Sexuality» (1986). Både Freud og Foucault er tildelt mye oppmerksomhet for deres pionérarbeid på forståelser av seksualitet.

Weeks (1986) understreker at Foucault sitt verk «Seksualitetens historie» har hatt en betydningsfull påvirkning på våre forståelser av seksualitet:

> *The History of Sexuality by Michel Foucault has had a spectacular influence on modern thinking about sex because it grew out of, as well as contributed to, this fertile development of our historical understanding. Foucault, like Freud two generations earlier, stands at a crossroads of sexual thought, important as much for the question he raises as for the answers he provides (s. 17).*

Han påpeker at bidragene til Freud og Foucault rundt temaet seksualitet har vært avgjørende for senere forståelser av seksualitet, særlig i form av deres spørsmålsstillinger.

Freud, Foucualt og Weeks har alle tre ønsket å forstå seksualitet, og har bidratt til at dette temaet har fått ny og økt oppmerksomhet gjennom mange tiår. Weeks (1986) er på lik linje som Foucault (1995) opptatt av hvordan konstruksjonen av seksualitet skjer i samfunnet, og legger stor vekt på den sosiale påvirkningen:

> *I want to stress that sexuality is shaped by social forces. And far from being the most natural element in social life, the most resistant to cultural moulding, it is perhaps one of the most susceptible to organization. Indeed I would go as far as to say that sexuality only exists through its social forms and social organization (Weeks, 1986, s. 18).*

Weeks foreslår fem brede arenaer som har sterk innflytelse på den sosiale organiseringen av seksualitet: slekt- og familiesystemer, økonomi og sosial organisering, sosial regulering, politiske intervensjoner, og fremvekst av mostandskulturer (Weeks, 1986, s. 27). Slik jeg ser det faller datamaterialet mitt inn under arenaen politiske intervensjoner, og Weeks sier følgende om denne arenaens innflytelse:

> *These formal and informal methods of control exist within a changing political framework. The balance of political forces at any particular time can determine the degree of legislative control or moral intervention in sexual life. The general social climate provides the context in which some issues take on a greater significance than other (Weeks, 1986, s. 30).*

"Snakk om det!" kan i lys av tekstutdraget over tenkes å være med på å forme seksualitet gjennom aktualisering av bestemte problemstillinger fremfor andre. Weeks fremhever videre den senmoderne seksualiteten som knyttet til spesifikke språklige metaforer og understreker sånn sett språkets spesifikke betydning:

> *There is, I would argue, no simple relationship between «sex and «society» (nor a simple «sex» or «society»), no easy fit between biological attributes, unconscious fantasy and desire, and social appearance and identity. The mediating elements are words and attitudes, ideas and social relations (Weeks, 1985, s. 4).*

Forståelsen av seksualitet vil ifølge Weeks (2004, s. 23) alltid være påvirket av ord, holdninger, ideer og språk.

3.2 Intime liv i endring

I senere tid har sosiolog Giddens fulgt noe av den samme tankegangen som Weeks. Han har satt søkelyset på seksualitet og intimitet knyttet til globalisering. I boken «Runaway world» (2002) skriver han om endringstendenser i samfunnet forårsaket av økt globalisering, og peker på flere aspekter ved menneskers liv som påvirkes av dette. Menneskers intime liv, bestående av seksualitet, relasjoner, ekteskap og familie er ifølge Giddens under en betydningsfull endring (Giddens, 2002, s. 51). I en av hans tidligere utgivelser «Transformation of intimacy» (1992), fokuserer han utelukkende på hvordan endringer i samfunnet får konsekvenser for våre intime liv og understreker at endringene som påvirker seksualitet er revolusjonerende på en dyp måte (Giddens, 1992, s. 3). Han trekker fram en utvikling mot det han kaller «plastisk seksualitet», som peker på fleksibilitet i hva som angår nære relasjoner, og en bevegelig og foranderlig seksualitet i senmoderne tid. Seksualitet er i mye større grad løsrevet fra er en seksualitet knyttet til reproduksjon, samt mindre knyttet til løfter om troskap. Det som kjennetegner senmoderne seksualitet er utøvelse av det Giddens kaller «pure relationship». Giddens definerer fenomenet «det rene forholdet» på følgende måte:

> *It refers to a situation where a social relation is entered into for its own sake, for what can be derived by each person from a sustained association with another; and which is continued only in so far as it is thought by both parties to deliver enough satisfaction for each individual to stay in it (Giddens, 1992, s. 58).*

«Det rene forholdet» skal ifølge Giddens være bygd på verdier som fravær av makt, tvang og vold, og bestå av kommunikasjon som er ærlig og avslørende. Han kaller denne prosessen for demokratisering av intimitet, og hevder at det er kvinnen som har hatt den viktigste rollen, men at fordelene som har fulgt med dette er tilgjengelige for alle (Giddens, 1992, s. 84).

To sosiologer som har viet mye oppmerksomhet til spørsmål omkring oppblomstringen av nye intimiteter er polske Zygmunt Bauman og britiske Ken Plummer. Med frihet, likhet og valg følger også ulemper, utrykker Plummer og beskriver førmoderne strukturer som tydeligere med henhold til menneskers rolle og oppgave (2003, s. 26). Plummer (2003, s. 27)

referer til Bauman som beskriver den postmoderne verden som kjennetegnet av det han på morsmålet kaller «Unsicherheit». Det han mener med dette uttrykket er at mennesker er mer usikre på sin egen sosiale posisjon, på egen følelse av selv, og i de intime liv er vi mer usikre på hva vi skal gjøre. Med nye premisser for intime relasjoner, som større frihet og flere valg, følger en rekke nye samlivsetiske dilemmaer, og det Plummer kaller «intimate troubles». Ifølge Plummer består «intimate troubles» av valg som dreier seg om familieliv, kjønn, kropper, identitet og seksualitet (Plummer, 2003, s. 3-16). Det er disse «intimate troubles» omkring enkeltmenneskenes utfordringer med intimitet og den offentlige påvirkning, som har gitt liv til det konseptet Plummer kaller «intimate citizenship» (2003, s. 13).

3.3 Intimt medborgerskap

Med begrepet «Intimate citizenchip» favner Plummer (2003) en rekke fenomener knyttet til endringer omkring hvordan vi lever våre intime og personlige liv. Et hovedanliggende er hans aktualisering av sammensmeltingen av private valg og politiske spørsmål. Plummer (2003, s. 70) hevder at vi ikke lenger kan se for oss den private og den offentlige sfære som separate sfærer, men som deler av et kontinuum. I det Plummer selv kaller en innledende artikkel om «intimate citizenship» foreslår han følgende metodisk hensikt for begrepet:

> *I will see intimate citizenship as a sensitising concept which sets about analysing a plurality of public discourses and stories about how to live the personal life in a late modern world where we are confronted by an escalating series of choices and difficulties around intimacies (Plummer, 2001, s. 238).*

Med begrepet ønsker som sagt Plummer å rette oppmerksomhet mot en verden i utvikling, og hvordan offentlig debatt blir arena for diskusjoner omkring enkeltmenneskers utfordringer i deres intime og private liv.

Som nevnt over har Plummer knyttet «intimate troubles» til dette konseptet. Noen av de utfordringene han hevder er aktuelle er; utfordringer omkring offentlig godtatte «familieliv», seksualitet, kjønn, infertilitet, designerbabyer, utvidet bruk av medisinsk teknologi og hvordan håndtere er voksende rekke av ulike uakseptable tilnærminger til intimitet. Med uakseptable tilnærminger til intimitet peker Plummer blant annet på frykt for misbruk av barn, som har ført meg seg et krav om å registrere pedofile (Plummer, 2003, s. 5-7).

Med andre ord vil mennesker som lever i senmoderne samfunn komme ansikt til ansikt med en rekke valg om hvordan de bør leve sine liv, og det vil være offentlige diskurser som kan si oss noe om hvordan vi skal leve våre liv i en verden med mange muligheter. En av grunnene til at det er en økende grad av muligheter, knytter Plummer til mangelen på det han kaller en «grand narrative». «Grand narrative» er tilstedeværelse av en type bred moralsk plattform som mange innen en kultur stiller seg bak. Plummer (2003) peker på «God or gods» (s. 18) som eksempler på slike moralske veiledninger, som han hevder var tydeligere i tidligere tider. Han anerkjenner at det til alle tider har vært uenigheter og endringer i samfunn, men at det er en gjennomgående tendens til at slike kulturelle paradigmer nå står svakere (Plummer, 2003, s. 18).

Dette innebærer at våre postmoderne intime liv er bygd på nye og andre premisser, som er formet av det han kaller kulturelle og sosiale strømmer. Disse kulturelle og sosiale strømmene er nært knyttet til globalisering, og former intimitet på deres vei. Plummer (2003, s. 20-29) har identifisert 11 slike strømninger som peker på hvordan intimiteter er formet og formidlet. Eksempler på noen av disse strømningene er media, digitalisering, medikalisering og likestilling. Eksemplene er brede og grove karakteristika som peker på svært ulike tendenser i samfunnet, og det er forskjeller i hvilken grad tendensene er tilstede i alle land og kulturer.

3.4 Norsk kontekst

Medborgerskapet som sirkulerer rundt de intime og seksuelle aspektene ved livet er også diskutert innenfor en norsk kontekst. Forsker Arnfinn J Andersen (2009) har skrevet artikkelen «Det norske seksuelle medborgerskapet». Seksuelt medborgerskap beskrives i denne sammenheng som «de rettigheter og plikter som sikrer individets deltakelse og beskyttelse innenfor rammen av nasjonalstaten» (s. 123). Andersen understreker at rammene ikke kun er definert av staten, men at også andre aktører medvirker. Han peker på kommersielle institusjoners påvirkning gjennom reklame og underholdning, mens kulturen bidrar gjennom kunst og litteratur. I tillegg er den enkelte med på å skape sitt eget medborgerskap.

I hans artikkel er det likevel myndighetenes utforming av det seksuelle medborgerskapet som er i fokus. Han har fokusert på syv offentlige dokumenter som strekker seg fra 1980 til 2008. NOU *Samliv uten vigsel* 1980, Stortingsmelding nr. 50 *Om familiepolitikken* (1984-1985),

NOU *Husstandsfellesskap* 1988, partnerskapsloven (1993), NOU *Samboere og samfunn* (1999), Stortingsmelding nr. 29 *Om familie og forpliktende samliv og foreldreskap* (2002-2003) og «Felles ekteskapslov for heterofile og homofile par» (Ot.prp. nr. 33 (2007.2008).

Andersen (2009) påpeker at dokumentene i liten grad aktualiserer kjærlighet og seksualitet, men tenker at dokumentene likevel representer: «kjernen i hva staten anerkjenner som de rettigheter og plikter individer kan få gjennom å leve i samliv» (s. 123). Det han trekker frem som en sentral spørsmålsstilling blant dokumentene er: Hva er legitim sex, og hvilke relasjoner kan legitimeres som tilnærmet ekteskap? Som en strategi for å hanskes med en virkelighet der mange går fra hverandre, samtidig som det er en oppblomstring av nye samlivsformer, har myndighetene inkludert flere grupper i befolkningen i regler som ligner på de som gjelder for ekteskapet. Andersen argumenterer for at dette er med på å forsterke den stillingen parforholdet og heteronormaliteten har i det norske samfunnet (2009, s. 138-139).

Ifølge Hilde Danielsen og Wencke Mûhleisen (2009) har en fremstilling av *ansvarlig seksualitet* funnet veien inn i offentlige dokumenter. Gjennom analyse av et gratis statlig samlivskurs for førstegangsfødende med navn «Godt samliv» ble de oppmerksomme på det. Kurset skal rådføre foreldre, og et av rådene er at de bør opprettholde seksualiteten i parforholdet for barnets beste. Sex og intimitet fremstilles som en jobb, og kurset fremmer kommunikasjon for økt lyst og teknikker for økt stimulering. Forfatterne diskuterer i hvilken grad:

> *En ensidig fokusering på en ufarliggjort seksualitet fører til at forskjeller, distanse og makt forsvinner som kompliserende faktorer i relasjoner og som potensielle elementer i seksuell lyst… Konflikter knyttet til kjønn, klasse og etnisitet gir sprengstoff til samtidens kulturelle iscenesettelser av seksualitet – i kontrast til Godt samlivs likhets og konsensusorienterte seksualitet (2009, s. 93).*

De understreker at denne fremstillingen de kaller «ansvarlig seksualitet» står i kontrast til den kulturelle representasjonen av seksualitet som vi ser i blant annet film og kunst, som er dramatisk og konfliktfull.

Kari Hernæs Nordberg har i sin avhandling «Ansvarlig seksualitet: seksualundervisning i Norge 1935-1985» (2013) også sett på offentlige dokumenter, helt spesifikt har hun undersøkt skolens påvirkning på forståelsen av seksualitet. Hennes formål med prosjektet var å se på

hvordan seksualitetens meninger over tid har blitt konstruert, gjennom å undersøke seksualundervisningsmateriell fra 1935-1985. Hun ønsket å undersøke hvordan seksualiteten har blitt regulert gjennom skoleverket, og hvordan dette videre kan føre til en konstruksjon av seksualitet. Det var med andre ord ikke et ønske for Nordberg å belyse hva som var faktiske seksuelle praksiser, men diskutere seksualundervisningen som en form for offentlig regulering av seksualitet. Hun fant fire dominerende diskurser: sunnhetsfremmende, familiefremmende, frigjørende og selvstyrt seksualitet. Diskursene har ifølge hennes analyse av undervisningsmateriell over en gitt tidsperiode, eksistert parallelt med hverandre. Som det fremkommer av tittelen, var hennes hovedfunn at skolen har fremmet en ansvarlig seksualitet. Hun argumenterer for at skolen forsøkte å forme og styre de unges seksualitet i en ønsket retning, og at hensikten med undervisningen først og fremst var å hindre at de unge gikk over streken.

3.5 Kunnskap, biopolitikk og helse

I følgende del vil jeg presentere teorier som følger mye av tankegangen til de perspektivene jeg allerede har presentert men som også har hatt relevans for min analyse og som har matet mitt kritiske perspektiv med nye refleksjoner rundt mitt datamateriale.

Basert på Farsethås (2009) vil jeg først ta for meg Foucault sin utvikling av begrepene disiplinering, biopolitikk og «governmentality», som er produkter av hans analyse av makt og maktteknikker.

I verket «Overvåking og straff. Det moderne fengsels historie», som er en bok om det moderne fengsel, står disiplinærmakten sentralt. I det disiplinære samfunnet er kroppen i fokus, der det brukes ulike teknikker, som sanksjonering av normer og overvåking, for å gjøre kroppene føyelige og nyttige (Farsethås, 2009, s. 225). Farsethås (2009, s 230) skiver at Foucault (1999) hevdet at dette skapte standardiserte og ensrettede individer.

Begrepet biopolitikk så dagens lys da Foucault ga ut verket «Vilje til viten» i 1976 (Farsethås, 2009, s. 234). Som tidligere nevnt er dette første bind i det som skulle bli et flerbindsverk med navn «Seksualitetens historie». Det nye han tilføyer sine maktanalyser er at han anser befolkningen som objekt for maktteknikkene. Han hevder at denne type maktteknologi ble etablert i siste halvdel av 1700-tallet, og at makten nå rettes mot andre fenomener, som reproduksjon, levetid og dødsrater. Normalitet får også en ny form med biopolitikk. Med

disiplinmakten var det teknikkene som ble satt som en standard som skulle følges, mens det gjennom biopolitikk etableres normaler gjennom først å måle befolkningen, som en type statlig regulering, for deretter å bruke denne informasjonen tilbake på befolkningen gjennom politisk intervensjon (Farsethås, 2009, s. 236).

Det siste styringsprinsippet som Farsethås beskriver er den Foucault kaller «governmentality» (heretter: regjeringsrasjonalitet). Farsethås hevder at Foucault forsøker å beskrive en form for politisk rasjonalitet som utgjør rammen for de disiplinære og biopolitiske teknikkene. Dette handler også om føring, men mer presist om føring av hvordan individer fører seg selv, der det ligger til grunn av individene er rasjonelle (2009, s. 241). Sagt med andre ord prøver regjeringen å skape borgere som de kan regne med at etterkommer regjeringens politikk.

Sosiolog Deborah Lupton har gitt ut boken «The imperative of health: Public health and the regulated body» (1995). Her belyser hun en rekke diskurser innenfor moderne helsefremmende arbeid. Hennes hovedanliggende er å belyse at disse diskursene kan virke nøytrale, men langt ifra er det og derfor bygger på noen forestillinger om mennesker og helse. Noen diskurser hun mener er svært rådende i helseforebygging er kunnskap, rasjonalitet og empowerment (myndiggjøring) (1995, s. 49). Kritiske spørsmålstillinger hun reiser i denne sammenhengen er: Hvilke stemmer er det som får plass? Hva anses som kunnskap? Hvordan er det organisert og kontrollert? (1995, s. 49).

Et kritisk perspektiv på kunnskap og helse har Birgit Nordtug og Gunn Engelsrud (2017) presentert i deres artikkel med navn «Boken som mangler, ord som går på tomgang og sykt flinke jenter; Kunnskap og helse». Utgangspunktet for artikkelen er at norsk forskning viser at jenters stress og psykiske problemer de siste årene har hatt en sterk økning, og at som en konsekvens etterspør media, eksperter og politikere tiltak som kan snu utviklingen. Mer kunnskap om psykisk helse i skolen er noe av det politikerne ønsker seg.

De stiller seg kritiske til det moderne opplysningsprosjektet som bygger på en forståelse om at kunnskap *om*, kan gjøre deg frisk og fri. Det de derfor stiller spørsmålstegn ved er: gir mer kunnskap om psykisk helse bedre helse? Samtidig som de undrer seg også over hvem som skal bestemme hvilke ord som gir mest mening til det som det skal snakkes om (2017, s. 272).

Teoriene og litteraturen som er presentert i dette kapittelet har utvidet mine perspektiver i møtet med «Snakk om det!» og bidratt til at jeg har fått ny forståelse for hvordan mitt

datamateriale henger sammen med eksisterende normer, idealer og strømninger innenfor seksualitet og helse. Dette er altså teori og litteratur som har ledet analysen av det sosialt strukturelle ved «Snakk om det!», som i Faircloughs rammeverk er den ytterste dimensjonen. Spesielt viktig har det vært at disse perspektivene har bidratt til at jeg har stilt spørsmålstegn ved det som jeg tidligere har betraktet som selvfølgelig.

4 Resultater

I dette kapitelet vil jeg presentere de to hoveddiskursene som jeg har identifisert i «Snakk om det!», nemlig *varegjøringsdiskurs* og *grensediskurs*.

Kapittelet er bygd opp på følgende måte: Under hver av disse to hoveddiskursene vil jeg først starte med å beskrive diskursen knyttet til dimensjon 1, *sosial begivenhet,* som er analyse av konkret ordbruk, deretter gjør jeg det samme for *sosial praksis*, som skal vise hvordan sosial praksis er reflektert i diskursen, og til slutt *sosial struktur,* som knytter diskursen til bredere strukturer i samfunnet. Analyseverktøyene som presenteres under hver dimensjon speiler analysestrategien som er presentert i kapittel 2.6.

Funnen vil belyses med tekstutsnitt fra «Snakk om det!», og disse er av hensyn til leseren alltid presentert i kursiv som egne avsnitt med innrykk.

4.1 Varegjøringsdiskurs

Den første diskursen jeg presenterer har jeg kalt *varegjøringsdiskurs*. I dette ligger en forståelse av at seksualitet og seksuell helse innehar samme egenskaper som varer og fremstilles deretter.

4.1.1 Sosial begivenhet

Analyseverktøyene som er knyttet til denne dimensjonen er ordforråd, ords betydning og nominalisering.

Selv om det er analyse av ord som er i fokus i denne dimensjonen var det mange gjennomlesninger av dokumentet som en helhet som gjorde meg oppmerksom på et vokabular som sto frem som gjennomgående i «Snakk om det!». Dette vokabularet har et sterkt fokus på at «seksualitet er noe som må opplyses og informeres om, læres og mestres».

Ordene som jeg gradvis ble oppmerksom på i den forståelsen var *kompetanse, kunnskap, undervisning, læring, mestring, undervisning* og *informasjon*. Jeg ønsket å se hvor hyppig dette vokabularet var brukt i datamaterialet, og på denne måten undersøke om dette var formuleringer som ofte ble viet plass. Dette betegner det verktøyet Fairclough kaller ordforråd, som blant annet har som hensikt å undersøke «how certain domains come to be

more intensively worded than others» (Fairclough, 1992, s. 77). Et tekstsøk i dokumentet viste at ordene *kompetanse*, *kunnskap*, *læring*, *mestr* (skriver *mestr* for å fange flere variasjoner av ord som er knyttet til mestring), *undervisning* og *informasjon*, er brukt 251 ganger i strategien. Med tanke på at søket omfatter 55 sider med tekst inkludert forord og innholdsfortegnelse, anser jeg dette som et oppsiktsvekkende høyt tall. Eksempler fra dokumentet er:

> *For å nå målet om økt seksuell autonomi og mestring, må læringsmateriell være tilpasset målgruppenes språkferdigheter og kognitive funksjonsnivå (s. 18).*
>
> *Undervisningen skal være fundert i vitenskapelig informasjon og bør diskutere konsekvenser av at menneskerettigheter/seksuelle rettigheter krenkes (s. 18).*
>
> *Opplæring, samtaler og det å møte andre i samme situasjon bidrar til økt mestring, selvtillit og handlingskompetanse (s. 30).*

Et annet bemerkelsesverdig trekk ved bruk av de overnevnte ordene, som tekstutsnittene over peker på, er at de ofte er del av et lengre ord, som kompetansekrav, kunnskapsbehov, opplæringsløpet, mestringsferdigheter, seksualitetsundervisning og informasjonstilbud. De er på denne måten knyttet til andre ord som er med på å gi ordene en utvidet mening i dette dokumentet.

I en forlengelse av dette funnet er det interessant å undersøke hvilken kontekst ordene er satt inn i, i «Snakk om det!». Dette for å forstå hvilken sosial betydning som er gitt til ordene i denne sammenhengen. Det man da legger merke til er at ordene ofte opptrer sammen i setningene. Eksempler på dette er:

> *Kunnskap om kropp, følelser og relasjoner er viktige forutsetninger for at barnet utvikler mestringskompetanse for egen helse, og legger grunnlaget for en helsefremmende livsstil og valg senere i livet (s. 14).*
>
> *Tilgang til kvalitetssikret informasjon gir økt læring og mestring om temaer som opptar den enkelte (s. 22).*
>
> *Kunnskap og informasjon er, som omtalt tidligere, avgjørende for forebygging av seksuell uhelse (s. 27).*

Det virker på denne måten som at ordene tar del i den samme diskursen. Det kan tyde på at de er del av det samme vokabularet og tjener et felles formål, om å opplyse befolkningen. Av ordene jeg søkte på er det *kunnskap* som er mest brukt. Ordet er brukt i ulike sammenhenger, og får ofte forsterket betydning gjennom ord som *god, riktig* og *nødvendig*:

> *Positive holdninger og følelser for egen kropp sammen med god kunnskap om kropp og seksualitet bidrar til tryggere seksuell identitet og sunnere handlingsmønstre (s. 8).*
>
> *Riktig kunnskap om seksualitet og seksuell helse fører til at ungdom debuterer senere, er flinkere til å bruke kondom og prevensjon og utvikler et positivt forhold til egen seksualitet og intimitet (s. 15).*
>
> *For at seksualitetsundervisning skal ha helsefremmende og forebyggende effekt, er det avgjørende at barn og unge får nødvendig kunnskap, før de havner i situasjoner der kunnskapen skal tas i bruk (s. 16).*
>
> *Når et tema kan oppleves intimt og vanskelig å snakke om, er det desto viktigere at den profesjonelle har nødvendig kunnskap og tillit til egen rolle (s. 43).*

Eksemplene over peker på den sentrale rollen som *kunnskap* har i «Snakk om det!». Denne forestillingen gjør *kunnskap* til en ubestridelig komponent i arbeidet for å bedre befolkningens seksuelle helse.

Hva som mer konkret ligger i *god, riktig* og *nødvendig* kunnskap er imidlertid ikke videre forklart i «Snakk om det!». Med tanke på de store individuelle forskjellene som vil eksistere i forståelsen av ordene *god, riktig* og *nødvendig* kunnskap, kan rådene for seksuell helse som «Snakk om det!» legger frem, produsere svært ulik mening for befolkningen. Dette kan føre til at rådene til tross for å fremstå som svært viktige, blir uklare.

Et annet ord som også er knyttet til det jeg vil kalle et kompetansevokabular, som fokuserer på kunnskap og undervisning, er ordet *ressurs*. Det er brukt 16 ganger i «Snakk om det!», der én gang er i kapitteltittelen: «Seksualitet som ressurs gjennom hele livsløpet». Kapitteltittelen antyder at seksualitet som en helsefremmende ressurs spiller en sentral rolle i arbeidet for å fremme den seksuelle helsen til befolkningen. Tekstutsnittet peker på hvordan *seksualitet som ressurs* presenteres som en selvfølgelighet i «Snakk om det!»:

> *I tillegg til generell åpenhet om seksualitet som ressurs, vil det være nødvendig med målrettet innsats for å styrke kompetansen hos flere yrkesgrupper, inkludert relevante helseprofesjoner, ansatte i barnevern og opplæringssektoren (s. 27).*

I tillegg til fokus på helsepersonells innstilling til seksualitet som en ressurs, skal den enkelte borger ha et personlig forhold til dette. Et eksempel som peker på dette er:

> *Blant personlige ressurser som påvirker vår helse, er vår seksualitet og vårt forhold til denne. Seksuell helse kan defineres som fysisk, mental og sosial velvære relatert til seksualitet. God seksuell helse er en ressurs og beskyttelsesfaktor som fremmer livskvalitet og mestringsferdigheter (s. 7).*

Tekstutsnittet illustrerer hvordan seksualitet som ressurs får en sentral rolle også for menneskers livskvalitet. Til tross for at «seksualitet som ressurs» beskrives som svært viktig i arbeidet for seksuell helse har den språklige fremstillingen av ressurs gjort det til en *ting*. Gjennom en slik fremstilling av flytende og foranderlige fenomener som ting, representerer det Fairclough kaller nominalisering. Dette er en språklig handling som gjør at det vi vanligvis anser som prosess, fremstilles som gjenstander (Fairclough, 2003, s. 220). I datamaterialet mitt finner jeg flere eksempler på slike framstillinger, og det er som nevnt over, særlig framstillingen av seksualitet som ressurs som gjør seg gjeldende.

For å forstå hvordan vokabularet er knyttet til en sosial praksis vil jeg gå over til å se på større biter av tekst.

4.1.2 Sosial praksis

Analyseverktøyene fra Faircloughs modell som jeg har valgt for analyse av dimensjon 2 er: intertekstualitet, verdiantagelser, og forestillinger.

Intertekstualitet er som nevnt et sentralt verktøy i Faircloughs metode, og begrepet peker på tilstedeværelse av andre tekster i en tekst.

I lys av Faircloughs påpekning av aktuelle endringstendenser i det moderne samfunn, er det også nærliggende å undersøke om en eller flere av disse tendensene er tilstede i «Snakk om det!». Tendensene Fairclough (1992, s. 200-224) peker på er diskursene demokratisering, varegjøring og teknologisering, som han hevder er å finne innenfor flere og flere domener.

Dette betegner den intertekstualiteten som Fairclough kaller interdiskursivitet. Han poengterer at det å fokusere på bestemte tendenser muliggjør identifisering av mønstre i disse komplekse og motsetningsfylte endringstendensene.

Det er spesielt varegjøringsdiskursen som spiller seg ut i «Snakk om det!». Ifølge Fairclough (1992, s. 207) kommer varegjøringsdiskurs til syne gjennom at sosiale domener og institusjoner som vanligvis ikke produserer varer i en økonomisk sammenheng, blir organisert med likhetstrekk til vareproduksjon, spesielt gjennom distribusjon og konsumeringsbetingelser. Dette finner jeg klare mønstre av i mitt datamateriale. Gjennom et kompetansevokabular som kom frem i ordanalysen fremstår konsumeringsbetingelsene for seksualitet som en ukomplisert «kjøp-og-bruk varerutine». Dette forenkler et ellers sammensatt og foranderlig fenomen som seksualitet. Seksualitet blir på denne måten noe som kan tilegnes *isolert*, og deretter praktiseres lik en vare som kjøpes og tas i bruk. Språkbruken bygger på en forestilling om at seksualitet er en sosial praksis som eksiterer uavhengig av andre sosiale omstendigheter. Eksempelvis innflytelse fra andre mennesker, motivasjon, viljestyrke eller øvrige ressurser. Tekst fra «Snakk om det!» som demonstrerer denne tendensen er:

> *Å sikre mennesker i alle aldre god kunnskap og nødvendig kompetanse til å ivareta egen seksuell helse (s. 8).*
>
> *Tilgang til kunnskap, informasjon og undervisning om seksualitet og seksuell helse er grunnleggende for å gi mennesker mestringskompetanse og kontroll over sin egen seksuelle og reproduktive helse (s. 13).*

Fairclough (1992, s. 209) hevder at språkbruk som vektlegger kompetanse kan ha motstridende implikasjoner. På den ene siden er kompetanse en høyt ansett egenskap og hører individualitet til i den forstand at individer står fritt i å tilegne seg bedre eller ny kompetanse. På den andre siden kan kompetanse i form av et felles sett med sosiale ferdigheter gjennom en normaliserende innlæringsprosess fremme passivitet og objektivisering som tillater begrenset rom for individualitet. Mer spesifikt mener Fairclough (1992, s. 209) at bestemte former for språkbruk undergraver kompleksiteten til et fenomen til fordel for en oppskrift, som også sett i lys av tendensen jeg har funnet fram i «Snakk om det!» kan bety at seksualitet konstrueres som noe som kan utfolde seg på «én riktig måte». Forestillingen om at det er «én riktig seksualitet» gir slik jeg ser det, begrenset rom for individuell variasjon, noe som ellers

fremmes som et viktig ideal i senmoderne samfunn. Denne forestillingen kan legge noen premisser for hvilken mening og hvilke verdiantagelser som er knyttet til hva som er ønskelig seksualitet og «den gode seksualitet».

I tillegg til at seksualitet konstrueres som noe som kan utfolde seg på «én riktig måte» fremstilles seksualitet som det fremkommer i analyse av dimensjon 1, også som en *ressurs*. Denne forestillingen av seksualitet som ressurs er med på å underbygge seksualitet som en *vare*. Dette fordi ressurs er fremstilt som en selvfølgelig side ved seksuell helse, der kompleksiteten som ligger bak ikke er aktualisert.

Til tross for at seksualitet konstrueres som ressurs i «Snakk om det!», er det likevel ikke tydelig hva det innebærer. Eksempler på denne utydeligheten er:

> *Kunnskap og bevissthet om seksuell helse i møte med mennesker med eller uten helseutfordringer er en forutsetning dersom seksuell helse skal kunne vektlegges som helsefremmende ressurs (s. 26).*
>
> *Tilbakemelding fra brukere og undersøkelser blant brukere og helsepersonell tyder på at det både mangler bevissthet og kunnskap om seksuell helse som helsefremmende ressurs (s. 44).*

Disse tekstutsnittene viser hvordan seksualitet konstrueres som en helsefremmende ressurs, uten å gå nærmere inn i hva det innebærer. Tendensen er gjennomgående i hele dokumentet, men er spesielt sentralt i kapitelet som heter «Seksualitet som ressurs gjennom hele livsløpet».

Et annet aspekt som ironisk nok er oversett i beskrivelsen av seksualitet som en helsefremmende ressurs er de positive aspekter som man også forbinder med seksualitet. Hvor ble det av bekreftelsen, nærheten, nytelsen og orgasmen? Argumentasjonen ender ofte opp i en form for sirkelargumentasjon. Seksualitet som helsefremmende ressurs gir bedre helse, og god helse gir god seksualitet. Følgende tekstutsnitt illustrerer den type slutning hvor seksualiteten blir en relativt abstrakt og nyttebasert ting:

> *Strategien tar utgangspunkt i at seksualitet er en helsefremmende ressurs i alle livsfaser, og at individets handlingskompetanse for å ivareta god seksuell helse bidrar til god livskvalitet og god helse for den enkelte (s. 7).*

Det er ikke rett frem å forstå hva som helt konkret forventes av den enkelte knyttet til disse begrepene, eller om de kun forsterker viktigheten av budskapet når de presenteres sammen.

Interessant nok kan tittelen på dokumentet også bære preg av en slik språkliggjøring. Med det mener jeg at «Snakk om det!» kan gi en umiddelbar forestilling om at seksualiteten kan reduseres til «det». En slik forenkling kan undergrave at seksualiteten også kan være kompleks, foranderlig og i stor grad en individuell opplevelse.

Når det er sagt, finnes det også avsnitt i dokumentet som legger vekt på den individuelle opplevelsen av seksualitet. I tråd med den individualistiske ideologien som står sterkt i store deler av den vestlige verden, skal borgerne få utrykke sin identitet og den særegne individualitet skal tas hensyn til. Eksempler på dette er:

> *Det tverrfaglige teamet folkehelse og livsmestring vil ha både et individuelt perspektiv og et samfunnsmessig og sosialt perspektiv (s. 16).*
>
> *I noen tilfeller vil det være hensiktsmessig med mer individtilpasset undervisning eller undervisning i mindre grupper, for eksempel i samarbeid med skolehelsetjenesten (s. 18).*

Tekstutsnittene peker på et ønske om å ivareta den enkelte elev sine behov i seksualundervisningen i grunnskolen. Likevel vil jeg hevde at dette fokuset blekner i en ellers fremtredende *oppskrift*-forståelse av seksualitet.

Oppsummert mener jeg vi her har å gjøre med en *varegjøringsdiskurs* som kan leses som en form for standardisering av seksualitet. Dette skal ifølge «Snakk om det!» skje gjennom undervisning og økt kunnskap. Det er en form for hjelp til selvhjelp, der seksualitet som helsefremmende *ressurs* ligner en *vare* som kan hjelpe. Hele befolkningen skal med, og det å tilegne seg kunnskap blir på denne måten en naturlig ting å gjøre i arbeidet for egen seksuell helse. «Snakk om det!» fremstår som et opplysningsprosjekt som det er vanskelig å skulle stille seg kritisk til, når konsekvensene som legges frem er en god helse.

4.1.3 Sosial struktur

Jeg vil i denne delen vise hvordan varegjøringsdiskursen kan forstås på et normnivå, noe som knyttes til den dimensjonen Fairclough kaller sosial struktur. Dette betyr at jeg vil utdype

varegjøringsdiskursen ved hjelp av Lupton (1995) sine kritiske perspektiver på moderne helsediskurser, samt Nordtug og Engelsrud (2017) sitt arbeid omkring kunnskap og helse.

Som tidligere beskrevet, er varegjøringsdiskursen bygd opp av et vokabular som legger stor vekt på ordene *kunnskap*, *undervisning* og *læring*, og ifølge Lupton (1995, s. 56-57) blir kunnskap i en helsemessig sammenheng ofte presentert som noe objektivt og nøytralt.

Lupton sier følgende om bruk av begrepet kunnskap og betydningen av undervisning i en helsemessig kontekst:

> *The concept of knowledge forms an integral basis for virtually all models of health education and health promotion… Education is seen as the key to behaviour change: if people are informed about the dangers of indulging in certain activities, it is argued that they will then rationally use the information to weigh up the risk to themselves and act accordingly (Lupton, 1995, s. 56).*

Som tektutsnittet viser er undervisning og kunnskap nøkkelen til atferdsendring i helsefremmende teorier og modeller, og perspektivet bygger på ideen om at kunnskap endrer atferd, mediert av endret holdning. Hvis mennesker er informert om hvilken risiko som hører med til utfoldelse av visse aktiviteter, vil de anvende denne kunnskapen på en rasjonell måte for å vurdere deres risiko, og oppføre seg deretter.

En borger i risiko endrer holdning og atferd med *riktig* kunnskap, og om han eller hun ikke endrer atferd er det på grunn av *mangel* på kunnskap. Dette blir ifølge Lupton (1995) stående som et ideal for borgere i det senmoderne samfunn. Man kan spørre seg om denne type modeller for helseatferd overser muligheten for å være en god borger som er klar over risiko, men som likevel fortsette den samme atferden. Her tenker jeg på mange typer vanlig atferd i befolkningen som er knyttet til ulik grad av risiko, som røyking, bilkjøring og kjøp av aksjer. Dette vil naturligvis også gjelde for atferd knyttet til seksualitet, i form av at mennesker vil velge å gjøre atferd til tross risiko, som for eksempel samleie uten prevensjon som kan føre til kjønnssykdommer og uønsket graviditet. Fra et helsefremmende perspektiv vil dette bety at man ikke er en rasjonell borger.

Som analysen på dimensjon 1 og 2 viser, føyer «Snakk om det!» seg inn i rekken av dokumenter som er en del av et slikt moderne opplysningsprosjekt. Det vil si, det konstrueres en forståelse om at kunnskap kan endre og ikke minst være løsningen på problemer knyttet til

seksualitet og seksuell helse. En slik diskurs finner vi også igjen i antagelsen om at mer kunnskap om psykisk helse gir bedre helse, som Nordtug og Engelsrud (2017) stiller seg kritiske til. Det er ropet etter mer kunnskap om psykisk helse i skolen, som er utgangspunktet for deres kritiske blikk, der de spesielt peker på det sterke fokuset på *kunnskap* som et helsefremmende tiltak. De hevder at dette kan bidra til at koblingen mellom *kunnskap* og *helse* blir tatt for gitt, gjennom at meningsdannelsen omkring kunnskap og helse ikke har vært gjenstand for særlig tvil. Nordtug og Engelsrud (2017) etterspør «teori som belyser spørsmålet om hva som kan utgjøre det som blir helseskapende i meningsdannelsen» (s. 267).

Sett i lys av min varegjøringsdiskurs som gjennom et kompetansevokabular fremhever betydningen av kunnskap og undervisning for å bedre den seksuelle helsen, stiller jeg meg på lik linje som Nordtug og Engelsrud, kritisk til denne selvfølgeligheten. «Snakk om det!» fremstår gjennom min analyse som et opplysningsprosjekt der man løfter frem kunnskap som *løsningen* for bedre helse. I tillegg til å være et forenklet syn, kunnskap er lik bedre helse, står denne forestillingen i kontrast til slik WHO (2010) definerer seksualitet og seksuell helse: som et produkt av blant annet biologiske, sosiale, politiske, kulturelle, rettslige og historiske faktorer. I tillegg argumenterer WHO for at seksuell helse er oppnådd når alle mennesker opplever at deres seksuelle rettigheter er respektert, beskyttet og oppfylt. Disse definisjonene får seksuell helse til å fremstå som en utopi, da det innebærer at *alle* mennesker skal oppleve at deres rettigheter er respektert, beskyttet og oppfylt. Likevel er det et godt argument for at seksuell helse er et komplisert fenomen, som ikke bare springer ut av nok kunnskap.

Sett med et konstruktivistisk perspektiv er en forestilling om at kunnskap er nøkkelen til god seksuell helse, en altfor forenklet fremstilling. I konstruksjonen av *god seksuell helse* er det en rekke komponenter som spiller inn, både på *god seksuell helse* som en ønskelig fysisk og psykisk tilstand, men også *god seksuell helse* som et språklig fenomen, og dermed hvilken mening som er knyttet til dette.

4.2 Grensediskurs

Den andre diskursen jeg har analysert fram, har jeg kalt for *grensediskurs*. I likhet med varegjøringsdiskursen vil jeg presentere den ved hjelp av Faircloughs dimensjoner i det analytiske rammeverket. Først vil jeg beskrive diskursen knyttet til dimensjon 1, *sosial begivenhet,* som er analyse av konkret ordbruk, deretter gjør jeg det samme for *sosial praksis,*

som skal vise hvordan sosial praksis er reflektert i diskursen og til slutt *sosial struktur*, som knytter diskursen til bredere strukturer i samfunnet. De bestemte spørsmålene og verktøyene som er brukt under hver dimensjon speiler analysestrategien.

4.2.1 Sosial begivenhet

Analyseverktøyene som vil benyttes for analyse av denne dimensjonen er ordforråd og ords betydning.

Som jeg har påpekt tidligere er mine analyser formet av ulike teoretiske perspektiver, analytiske verktøy og øvrig litteratur. Doktorgraden til Nordberg (2013) med tittelen «Ansvarlig seksualitet: seksualundervisning i Norge 1935-1985», og boken «Norske seksualiteter» (Mühleisen & Røthing, 2009), er to sentrale kilder som har inspirert min tenkning. Begge kilder har undersøkt hvordan konstruksjoner av seksualitet innenfor en norsk kontekst har sett ut gjennom historien. Nordberg undersøkte dette i seksualundervisningsmateriell fra 1935-1985, og argumenterer for at skolen opp gjennom tidene har ønsket å forme og styre de unge i en bestemt retning slik at de ikke gikk over «streken». På denne måten har skolen fremmet en ansvarlig seksualitet.

Dette arbeidet gjorde meg nysgjerrig på om, og eventuelt i hvilken grad, en *ansvarlig seksualitet* fortsatt kan leses ut av offentlige dokumenter som omhandler seksualitet og seksuell helse.

Som en innfallsvinkel for å begynne analysen så jeg for meg at en fremstilling som fordrer ansvarliggjøring fokuserer på problematiske aspekter ved seksualitet. Det var da nærliggende å tenke på uønskede situasjoner som ufrivillig graviditet og kjønnssykdommer, som har vært hovedfokuset i de forutgående strategiene for seksuell helse. Derfor søkte jeg i dokumentet etter ord som er knyttet til fokus på problematiske sider ved seksualitet og valgte ut: *sykdom*, *abort*, *HIV*, *risiko* og *smitte*, for å få en oversikt over hyppigheten av et slikt ordforråd. Med treff på til sammen 291, ga det inntrykk av at dette er fundamentale byggesteiner i diskurser om seksualitet og seksuell helse.

Følgende eksempler fra «Snakk om det!» aktualiserer disse ordene:

> *Innsatsen har blant annet ført til betydelig nedgang i antall uønskede svangerskap og aborter og en begynnende nedgang i antall personer som blir smittet av hiv (s. 10).*

> *Norge har høy behandlingsgrad av hiv. Rask oppstart av medisinsk behandling ved påvist smitte reduserer faren for følgesykdommer og tapte leveår betydelig. Personer som er velbehandlet for sin hivinfeksjon, vil i de aller fleste tilfeller ikke ha målbare virusmengder i blodet, og de regnes derfor ikke som smitteførende (s. 29).*
>
> *Nysmitte av hiv har vært gradvis fallende siden en smittetopp i 2008. I 2015 ble det diagnostisert 221 nye hivsmittede i Norge, det laveste antallet som er registrert på ti år (s. 37).*

For å få en forståelse av hvilken betydning som er knyttet til ordene, er det i tråd med Fairclough relevant å se nærmere på hvilke andre ord som er med i meningsdannelsen. Tekstutsnittene under peker på to sentrale problemstillinger for seksuell helse, uønskede svangerskap og forekomst av kjønnssykdommer, hvor en klar forbindelse mellom god seksuell helse og lav forekomst av tenåringssvangerskap trekkes opp:

> *De fleste gjør sine første seksuelle erfaringer i løpet av ungdomstiden. Generelt har norsk ungdom god seksuell helse, og antall tenåringssvangerskap ligger stabilt på et historisk lavt nivå. Likevel plasseres ofte ungdoms seksualitet i en risikokontekst, med fokus på uønsket graviditet spesielt og økende forekomst av kjønnssykdommer generelt. Kunnskap og informasjon er, som omtalt tidligere, avgjørende for forebygging av seksuell uhelse (s. 27).*

I tillegg til å fokusere på graviditet aktualiserer tekstutsnittet over andre problemstillinger som er nært knyttet til sykdom.

Slik jeg ser det, trekker utsnittene på en anerkjennelse om at seksualiteten byr på utfordringer, av ulike slag, og at de vansker den enkelte har, kan rettes til helse og omsorgstjenester. Det er altså slik at de problematiske aspektene ved fenomenet seksualitet og seksuell helse gjennomgående fremheves i «Snakk om det!», og på den måten produserer en bestemt måte å forstå seksuell helse på.

Et annet aspekt som er knyttet til en problematisk side ved seksualiteten, handler om «å sette grenser». Dette er både knyttet til *egne grenser* og *andres grenser*. Konkret bruk av ordene *grenser* og *grensesetting* forekommer 24 ganger, og i ett av tilfellene er det selve kapitteltittelen som heter: «Autonomi, kropp og grenser – et godt utgangspunkt for god seksuell helse».

I følgende tekstutsnitt kommer viktigheten av grenser særlig godt frem:

> *Barn er best rustet til å bestemme over sin egen seksualitet dersom deres foreldre/foresatte har kunnet kommunisere åpent med dem om kropp, identitet, grenser og seksualitet gjennom hele barndommen (s. 19).*

Det jeg synes er ekstra oppsiktsvekkende med dette utsnittet er ordet *rustet*. Rustet gir for meg assosiasjoner til en type forberedelse, satt på spissen kan man se for seg at man skal gjøre seg klar for en potensiell konflikt. Denne språkbruken fremstiller seksualitet som en arena der man vil komme ansikt til ansikt med problemstillinger som man må være forberedt på å takle. Dette er med på å konstruere en forforståelse av seksualiteten som noe som først og fremst er problematisk.

Som nevnt i kapitel 2.4, er dimensjonene i Faircloughs rammeverk overlappende, noe som i praksis betyr at de analytiske verktøyene for dimensjon 1 og dimensjon 2 fanger ulike variasjoner av det samme fenomen. For min analyse av grensediskursen betyr det at det er en flytende overgang fra undersøkelse av den diskursive betydning av ordene sykdom, abort, HIV, risiko og smitte, til en nærmere undersøkelse av hvilke forestillinger og sosial praksis disse ordene bidrar til å konstruere. Det er dette siste jeg nå skal fokusere mest på.

4.2.2 Sosial praksis

Analyseverktøyene i Faircloughs modell som vil benyttes i denne dimensjonen er: intertekstualitet, verdiantagelser, forestillinger og motstridende forestillinger.

Som nevnt i det foregående kapittelet er ordene *grenser* og *grensesetting* viet en del plass i «Snakk om det!». Gjennom å se nærmere på hvilken sosial praksis ordene er en del av, er det tydelig at skolen gis en sentral rolle, fordi den skal lære elevene grunnleggende forståelse og holdning ovenfor egne og andres grenser. Skolen er den institusjonen som tillegges et særlig ansvar for at barn og unge får kunnskap om grenser, og videre respekterer andres grenser. Eksempel på en slik sosial praksis kommer blant annet til utrykk gjennom disse tekstutsnittene:

> *Temaer knyttet til kropp, grenser, og seksualitet inngår i flere fag i skolen med ulik vinkling i ulike fag og på ulike tidspunkt i skoleløpet (s. 15).*

> *Kompetansemålene som er beskrevet over, legger opp til at kropp, grenser, seksualitet og mangfold tematiseres på ulike måter gjennom hele skoleløpet (s. 16).*

Til tross for at det er skolen som skal iverksette tiltak for at dette blir gjennomført i undervisningen, tyder teksten likevel på at det til syvende og sist er det enkelte barn som står ansvarlig for om grensene overholdes eller ikke.

Eksempler på denne type ansvarliggjøring ser man i disse tekstutsnittene:

> *FNs barnekonvensjons §12 stadfester barns rett til å bli hørt. For at dette skal være reelle rettigheter, er det viktig at barn kan sette ord på og utrykke seg også om kompliserte temaer, deriblant seksualitet, grenser og egen kjønnsidentitet (s. 14).*

> *Informasjon og seksualitetsundervisning som er tilpasset målgruppens kognitive funksjon og informasjonsbehov, vil være vesentlig for å ivareta autonomi, selvforståelse og forståelse av egne og andres grenser (s. 49).*

Som jeg har vist over, peker tekstutsnittene på den ene siden, på hvordan lover og skole kan styrke arbeidet for bedre seksuell helse, gjennom fokus på informasjon om grenser. Samtidig peker «Snakk om det!» på noen krav som den enkelte må oppfylle. Skal barna bli hørt står de selv ansvarlige for å utrykke seg om kompliserte temaer, de skal utrykke seg om seksualitet, mestre selvforståelse og ivareta autonomi. «Snakk om det!» konstruerer gjennom dette en forestilling om barnet som det man kan kalle en rasjonell borger.

Skolens rolle i dannelsen av rasjonelle borgere blir særlig tydelig gjennom tekstens henvisning til «våre historiske røtter». Mer konkret heter det at:

> *Norge har lang tradisjon for seksualitetsundervisning i skolen. Kunnskap om grenser, respekt og rettigheter og evnen til å reflektere over ulike situasjoner er viktig for å utvikle egen autonomi og samtidig respektere andres grenser (s. 15).*

Her knyttes det igjen en klar sammenheng mellom seksualundervisning og kunnskap om grenser. Nok en gang påpekes den enkelte borgers ansvar for egne handlinger. Slik jeg ser det, er «Snakk om det!» gjennomsyret av konkrete tiltak for hvordan seksualundervisningen skal utforme og formidle kunnskap om grenser og seksualitet.

På den andre siden finner jeg interessant nok ingen anledninger der «Snakk om det!» skriver om seksualundervisningen som en sosial praksis hvor positive og pasjonerte sider ved seksualitet omtales. Til tross for at seksualundervisningens innhold virker svært gjennomarbeidet, med detaljert planer for de ulike skoletrinnene og hva som er tema, dekker den altså ikke positive og gode følelser som er knyttet til seksualitet, det være seg følelser som bekreftelse, nytelse og intimitet.

Denne erkjennelsen gjorde meg veldig nysgjerrig på i hvilken grad en mer emosjonell fremstilling av seksualitet var å finne igjen i andre deler av strategien enn det som blir tatt opp i seksualundervisningen.

Ett interessant eksempel fra «Snakk om det!» som løfter frem en mer emosjonell side av seksualitet er hentet fra helseministerens innledning. Han utrykker at han ønsker mer av denne tematikk i samtaler om seksualitet:

> *Han (læreren) snakket ikke om lengselen og lysten. Han snakket ikke om nærheten og kjærligheten. Vi snakker fortsatt for lite og for sjelden om at seksualitet er en fantastisk kraft som kan gi god helse og høy livskvalitet (s. 3).*

En slik fremstilling skiller seg åpenbart fra fremstillingen strategien for øvrig har, med fokus på sykdom og smitte.

Jeg søkte derfor etter et vokabular som kan kobles til denne fremstillingen, for å se om den var representert på lik linje med den som handler om blant annet sykdom og forebygging. Ordene jeg valgte å søke på var: *lidenskap*, *nyte*, *lyst*, *intimitet* og *nærhet*. Ordene ga 20 treff totalt, hvilket er et forbausende lavt tall, sammenlignet med vokabularet som innebærer fokus på de problematiske sidene ved seksualitet. Ut fra dette kan det virke som at den fremstillingen Høie savner, paradoksalt nok har en svært begrenset tilstedeværelse i dokumentet. *Lidenskap* hadde ingen treff, men jeg gikk videre med de fire øvrige ordene for å se nærmere på i hvilken kontekst ordene var brukt, og på denne måten undersøke den mer diskursive og sosiale betydningen av dem.

Ordene *nyte* og *nytelse* er brukt ved to anledninger:

> *Seksuelle rettigheter beskytter alle menneskers rett til å realisere og uttrykke deres seksualitet og nyte seksuell helse, med tilbørlig hensyn til andres rettigheter innenfor rammen av beskyttelse mot diskriminering (s*. 9).
>
> *Sykdom kan gi symptomer som direkte eller indirekte påvirker lystfølelse, nytelse og seksuell aktivitet. Generell tretthet og utmattelse (fatigue) er et symptom som oppleves av mange pasientgrupper (s. 45).*

Som tekstutsnittene viser er nytelse som en positiv del av seksualitet, lite representert i «Snakk om det!». Det er fokus på helse, sykdom og rettigheter, mens den emosjonelle og positive siden ved nytelse er fraværende. Med dette som grunnlag konstrueres en forestilling om seksualitet som ikke nytelse er en del av, og som jeg derfor hevder gir en begrenset forestilling av seksualitet.

Videre så jeg på ordet *lyst*, og hvilken sosial praksis som er knyttet til dette ordet. Ordet lyst ga 10 treff, og jeg så nærmere på de ulike sammenhengene for å undersøke hvilken sosial praksis som rammet inn ordet. Etter å ha undersøkt dette, var mitt inntrykk at lyst er aktualisert på bakgrunn av to typer forståelser. Den første er at den benevnes når den er i endring, i form av at den er redusert på grunn av blant annet sykdom og som bivirkning av medikamenter. Den andre er når den knyttes til den seksuelle funksjonen, som en type gjennomføringsevne.

Her er to eksempler:

> *Seksuell dysfunksjon som potensproblemer eller endret lyst, orgasme- og ereksjonsproblemer eller smerter ved samleie kan virke belastende på samliv og livskvalitet (s. 43).*
>
> *Tretthet og utmattelse kan påvirke både lyst og seksuell aktivitet fordi man rett og slett ikke finner overskudd til et seksuelt liv (s. 45).*

Slik jeg tolker sammenhengen lyst opptrer i, legger «Snakk om det!» primært vekt på lysten når den avviker fra hvordan den egentlig bør være. Likevel er den aldri beskrevet i sin *egentlige* positive form. Dette aspektet forsterkes ved at lyst(en) aldri en nevnt som noe som kan være en utelukkende positiv opplevelse. I innledningen er riktignok seksualitet fremstilt som en kraft, en fremstilling som minner mye om en lyst:

> *Du kjente den da du for aller første gang lå hud mot hud og pust mot pust med et annet menneske, og var veldig lykkelig og veldig engstelig på samme tid. Vi kjenner den gjennom hele livet. Kraften vi kaller seksualitet. Noen tror den seksuelle delen av oss sitter mellom beina. Men den sitter like mye mellom ørene (s. 3).*

Dette eksemplet står i kontrast til selve dokumentets hovedfremstilling av seksualitet, og manglende fremstilling av lyst. Den kroppslige kraften som er tydelig skildret i innledningen, svinner hen i dokumentet, og seksualiteten synes å ende opp i hodet, og ikke minst til evnen til å *snakke* om den.

Intimitet og *nærhet* var de to siste ordene jeg så på i min undersøkelse av det emosjonelle vokabularet. Intimitet hadde 5 treff og var knyttet til kunnskap, seksualundervisning, viktighet av å snakke om intimitet, og endret intimitet i tilknytning til sykdom og krenkelser av egne grenser.

Nærhet er brukt tre ganger, der én av dem er i innledningen til helseminister Høie, der han påpeker at det er manglende snakk om nærhet og kjærlighet. I de to andre tilfellene er nærhet og intimitet knyttet sammen:

> *Råd og veiledning for å ivareta nærhet og intimitet når de fysiske forutsetningene er endret, vil være viktig for å ivareta parforholdet, og det bør legges opp til at også partner kan få råd og oppfølging (s. 49).*

> *Når de seksuelle grensene har vært krenket, kan mange oppleve vansker med nærhet, intimitet og seksualitet (s. 52).*

Som det fremkommer av tekstutsnittene er nærheten og intimiteten formulert i «Snakk om det!» når de er svekket, redusert og må ivaretas. De er inkludert under samme betingelser som *lyst*, gitt oppmerksomhet når den ikke er optimal.

Sett under ett er det jeg har valgt å kalle en emosjonell fremstilling sjeldent brukt i strategien. Dette til tross for at det i innledningen fremstår som høyt på agendaen å snakke om de emosjonelle og gode aspektene ved seksualitet og seksuell helse. Dette betyr at den diskursen omkring seksualitet som presenteres i innledningen, ikke er den som gjøres tilgjengelig i strategien.

Det som for meg fremstår som en grensediskurs kan oppsummeres som en form for skremsel rettet mot seksualitet og seksuell helse. Det er sterkt fokus på de situasjoner som innebærer risiko, som er med på å gi det problematiske stor plass. «Snakk om det!» oppmuntrer oss til å være åpne om de problematiske aspektene som påvirker sexlivet negativt, mens den positive opplevelsen, fylt med lyst og nytelse er utelatt. Det er med andre ord noen retningslinjer som rammer inn hva som er ønskelig samtale omkring seksualitet, som styrer oss i en retning av å fokusere på grensene vi bør sette for oss selv og overholde ovenfor andre. På denne måten blir det konstruert en forestilling om at det er en god idé å holde seg til en trygg seksuell praksis, der man forholder seg forsiktig til egne lyster, samt egne gode og lidenskapelige erfaringer. Det virker som et ønske fra myndighetenes side at borgerne skal ta gode valg for seg selv, som også gagner samfunnet som en helhet. Et slikt handlingsmønster krever selvkontroll og rasjonalitet i forhold til seksualitet og seksuell helse.

En språkbruk som forteller oss hvordan seksualitet kan representere eventuelle risikoer, kan stå i kontrast til det sterke fokuset på seksualitet som en helsefremmende ressurs.

4.2.3 Sosial struktur

I det foreliggende kapittelet vil jeg videreutvikle analysen av grensediskurs på et normnivå, som knyttes til dimensjon 3 i Faircloughs rammeverk. Dette består i å utvide forståelsen av diskursen knyttet til sosial struktur. Dette vil jeg gjøre gjennom *styringsperspektiver* fra Foucault (Farsethås, 2009), *ansvarlig seksualitet* forståelsen til Danielsen og Mûhleisen (2009), og avslutningsvis belyse grensediskursen i lys av Luptons (1995) *risikodiskurs* og Plummers syn på *medikalisering* (2003, s. 28-29).

De ulike styringsperspektivene til Foucault: *disiplinering*, *biopolitikk* og *regjeringsrasjonalitet* peker på ulike aspekter ved grensediskursen. *Disiplinering* handler for Foucault om at kroppene er gjort føyelige gjennom at staten overvåker befolkningen og på den måten har informasjon om våre bevegelser i det sosiale rom (Farsethås, 2009). Denne type informasjon om befolkningen er tydelig i tall som er presentert i det tredje kapittelet i «Snakk om det!». Der presenteres en status for seksuell helse i Norge, der informasjon om befolkningen i form av tall om færre aborter, nysmitte av hiv, og tall for klamydia og syfilis er presentert. Statusen er hele veien veid og vurdert i forhold til om den er bra eller dårlig. For eksempel er det presisert at det er historisk lave aborttall, mens tallene for klamydia og syfilis er høye. Målingene av borgeren brukes på denne måten for eller mot oss, der våre

gjennomsnitt er med på å forme en standard. Overgangen til flere fenomener i myndighetens overvåkning som pekt på over, videreutvikler styringsperspektivet til Foucault, dette har fått betegnelsen *biopolitikk*. Han hevder at dette fører til at linjene mellom det private og det offentlige viskes ut (Farsethås, 2009).

Samtidig har jeg i min analyse av ord, tekst og sosial praksis funnet tendenser som forventer og krever av befolkningen er rasjonell. Dette kan ses i lys av Foucaults styringsperspektiv, regjeringsrasjonalitet, som tar utgangpunkt i at befolkningen har selvkontroll og at myndighetene på den måten kan skape en type styring av selvstyring (Farsethås, 2009). Det blir med andre ord en måte for myndighetene å opprettholde sosial orden uten å direkte si hva som må gjøres, men heller indirekte utrykke en forventet atferd fra befolkningen.

En fremstilling av ansvarlig seksualitet er som nevnt i teorikapittelet funnet i ulike norske offentlige dokumenter. Både i undervisningsmateriell i skolesammenheng og kursmateriell for førstegangsforeldre peker i retning av en ansvarliggjøring av seksualitet og seksuell helse. I «Snakk om det!» er det uten tvil fokus på de negative mulige tilstandene som bør unngås og jeg vurderer dette som en ansvarliggjøring av borgernes handlinger.

Ansvarlig seksualitet, slik som jeg har tolket «Snakk om det!» har noen bemerkelsesverdige forskjeller til fremstillingen av kursmaterialet «Godt samliv» (Danielsen & Mûhleisen, 2009). I «Godt samliv» fremstilles en ansvarlig seksualitet gjennom å konstruere en ufarlig seksualitet, mens ansvarlig seksualitet i «Snakk om det!» legger stor vekt på de risikofylte sidene ved seksualiteten. I motsetning til «Godt samliv» som har en tydelig stemme omkring intimitet og som oppmuntrer til seksuell aktivitet, har «Snakk om det!» et sterkt fokus på eventuell risiko for sykdom. Dette kan konstruere svært ulike forståelser av seksualitet og seksuell helse, selv om de begge fokuserer på borgernes ansvar for egen situasjon.

Naturlig nok vil det være ulikheter i utformingen fordi dokumentene har ulike formål og publikum. Som nevnt innledningsvis er publikumet for mitt datamateriale hele befolkningen, mens «Godt samliv» er tenkt til par som har fått barn. Likevel er det interessant å stille seg kritisk til formuleringer omkring seksualitet sett i lys av det tenkte publikumet. Det kan tyde på at myndigheten er friere i artikuleringen omkring seksualitet da det er tenkt for par, mens når det er rettet mot alle sivile statuser holder tilbake på oppmuntringen av seksuell utfoldelse. Det kan peke på et paradoks i seksualpolitikken, en frigjort seksualitet innenfor parrelasjonen.

I forbindelse med at «Snakk om det!» har et sterkt fokus på risiko, gjennom gjentatte beskrivelser av risikorelaterte aspekter ved seksualiteten, kan dette knyttes til det Lupton (1995, s. 89-92) hevder er en risikodiskurs i en helsemessig kontekst. Denne diskursen er ifølge Lupton rettet mot alle aspekter ved livet, og befolkningen skal helst unngå helserisiko på vegne av egen helse, så vel som for samfunnets beste.

Et slikt fokus på å gjøre alle aspekter ved ens eget liv sunne, mener hun henger sammen med begrepet *medikalisering* (sykeliggjøring). Med et slikt omfattende sunnhetsfokus bygger risikodiskursen på en forståelse om at mennesker som ignorer helserisiko plasserer seg selv i fare for sykdom. Dette fører til at de plasseres i en tenkt kategori av mennesker som er mindre nyttige i samfunnet og i tillegg kan bli en økonomisk byrde på grunn av usunn atferd. Dette tilfører et moralsk aspekt i helseforståelsen. Det er med andre ord slik at, om man ser for seg at risikoen har hatt intern påvirkning gjennom for eksempel mangel på viljestyrke eller latskap fra individets side er dette selvforskyldt og de må selv ta det moralske ansvaret for å være en «risikosøker». En som er offer for den ytre påvirkningen blir ikke stilt det samme moralske ansvaret (Lupton, 1995, s. 89-92).

I «Snakk om det!» er det helt tydelig beskrevet hva som kan være risikokilder for den seksuelle helsen, og løsningene som presenteres er økt kunnskap, rasjonalitet og selvkontroll. Nettopp derfor kan det bli et moralsk press på den enkelte om det skulle oppstå en uheldig situasjon.

«Medikalisering» er en av de kulturelle og sosiale strømningene som Plummer mener er sentrale i formingen og formidlingen av intimitet (2003, s. 28). Det handler først og fremst om at aspekter ved det menneskelige liv havner under medisinens lupe. Det medisinske aspektet har historisk sett vært sentrale i konstruksjonen av intimitet. Eksempelvis har leger ansett homofili som en sykdom som kan behandles, kvinner har blitt sykeliggjort som «hysteriske» og mange midler ble brukt for å motarbeide masturbasjon.

Til tross for at medisinen i etterkant har vist seg å ta feil angående en del problemstillinger, har ikke dette bremset opp medisinske intervensjoner for det personlige liv. Tvert om, det er flere aspekter ved våre intime liv som medisinen er med på å konstruere. Reproduktiv teknologi og medisinsk vitenskap gir oss flere valgmuligheter, gjennom blant annet viagra, angrepillen (nødprevensjon) og prøverørsbefruktning. Plummer er skeptisk til at økt valgfrihet bare er et gode og sier følgende om å gi fra seg makten over egne liv:

> *Medicine can, moreover, adopt a coercive, sometimes even brutalizing, attitude toward our lives, turning our personal decisions into medical ones and thereby delivering our power to choose into the hands of professionals (Plummer, 2003, s. 28-29).*

Slik jeg forstår konstruksjonen av det jeg kaller grensediskursen føyer «Snakk om det!» seg inn rekken av intervensjoner som visker ut skillet mellom offentlig og privat sfære, gjennom å inkludere flere aspekter som en del av et helsefremmende arbeid.

Det analysen min kan peke på er at grensediskursen i teksten er et utrykk for at den sosiale praksisen som anses som normal knyttet til seksualitet er mer avgrenset enn forventet. Dette til tross for at Norge er ansett som en liberal nasjon, og som derfor tenkes å ha en sosial struktur som legger til rette for mangfold og ulikheter, og på denne måten har flere normer som mennesker kan høre hjemme i.

5 Oppsummerende diskusjon

I denne oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i den nyeste strategien for seksuell helse, «Snakk om det!» fra Helse- og omsorgsdepartementet. Jeg ønsket å undersøke hvordan forståelser av seksualitet konstrueres gjennom språkbruk og diskurser. For å undersøke dette nærmere har følgende problemstilling vært sentral i arbeidet med analysen:

Hvilke forståelser av seksualitet skrives frem i den nyeste strategien for seksuell helse fra Helse- og omsorgsdepartementet?

Samtidig har jeg ønsket å belyse forståelsene sett i sammenheng med den sosiale konteksten som teksten er en del av. Dette har gjort at Faircloughs 3 dimensjoner har vært nyttig, da dette rammeverket fordrer den type undersøkelser.

Gjennom å analysere et dokument som blant annet er definert av strukturelle tendenser i samfunnet, men som også er med på å definere befolkningens praksis, har hensikten med prosjektet vært å synliggjøre hvordan noen forestillinger konstrueres som selvfølgelige, og på den måten utgjør det som oppfattes som den «naturlige» omverden. I dette ligger også en påpekning av at noen stemmer dominerer innenfor et sosialt område, mens andre forblir tause.

Forestillingene som har kommet ut av min analyse: *varegjøringsdiskurs* og *grensediskurs,* vil fra et kritisk diskursanalytisk perspektiv være med å konstruere selvfølgeligheter. Samtidig er det et produkt av selvfølgeligheter, og nettopp derfor vil de ha innflytelse på hva som i praksis blir ansett som «én riktig seksualitet».

Innledningsvis i oppgaven pekte jeg på forskning som viser at Norge er en liberal nasjon med tanke på seksualitet, spesielt knyttet til ungdommelig, kvinnelig og homofil seksualitet. Den seksuelle praksisen som er å finne i den norske befolkningen, bekrefter Giddens idé om at konstruksjonen av moderne relasjoner er mer fleksible og frie. Han kaller det for «plastisk seksualitet» og hevder at denne typen relasjoner skiller seg fra tradisjonelle relasjoner, som er mer knyttet til ekteskap og tro. «Plastisk seksualitet» er et av flere begreper som peker på en endring i hva som konstruerer rammene for seksualitet. Tendensen er en dreining bort fra tradisjonelle normer, mot relasjoner som baserer seg på en gjensidig respekt og åpenhet.

En slik åpenhet kommer tydelig frem allerede på forsiden av strategien. Med tittelen «Snakk om det!» foreslår Helse- og omsorgsdepartementet en opplagt og veldig bokstavelig løsning i arbeidet for å bedre helsen: Vi må *snakke* om seksuell helse og seksualitet.

Med denne tittelen konstrueres et selvfølgelig premiss om at de eventuelle problemene som eksisterer i forhold til seksuell helse kan løses gjennom å snakke om det. Gjennom denne bokstavelige lesningen av tittelen, samt de mer implisitte budskapene som kommer frem i diskursene: *varegjøringsdiskurs* og *grensediskurs,* fremstår seksualiteten som et middel for å oppnå god helse. Varegjøringsdiskursen løfter frem seksualitet med karakteristika lik en vare i fokuset på økt *kunnskap* og mer *undervisning* om seksualitet, samt fremstillingen av seksualitet som *ressurs*. Dette skaper en forståelse av at seksualiteten først og fremst er et *nyttig* redskap som skal brukes for å bedre helsen. Gjennom grensediskursen aktualiserer «Snakk om det!» potensielle *risiko*trusler, og selv om strategien for seksuell helse for første gang er en helhetlig strategi, som ikke kun skal fokusere på HIV og abort, får disse problemstillingene mye plass. Dette fokuset sammen med tydelig søkelys satt på grenser og grensesetting konstrueres seksualitet som noe som bør av*grenses*.

Som tittelen på oppgaven min reflekterer, produserer diskursene sammen et sterkt *nytte*-fokus, og seksualiteten som den levde opplevelsen som kan være fylt av *nytelse*, nærhet, bekreftelse og intense emosjoner, er ikke beskrevet i «Snakk om det!». Seksualitet blir konstruert som et fenomen som skal være til *nytte* for den enkeltes helsen, men også gagne samfunnet som en helhet. Seksualiteten havner på denne måten opp i hodet, i form av rasjonalitet og selvkontroll, mens den kroppslige og øyeblikksnære opplevelsen er glemt. Dette kan spores tilbake til en lang tradisjon innenfor helsefagene, som deler opp det som skjer i hodet med det som skjer i kroppen. Dette betegnes som et dualistisk menneskesyn, og er ifølge professor Kristin Heggen (2007, s. 64) dominerende innenfor den medisinske diskursen.

Jeg vil ikke foreslå at vi skal begrense vår forståelse av seksualitet og seksuell helse til *lysten*, eller *kraften* som helseministeren kaller den, men jeg tror heller ikke det blir et godt helsearbeid fra myndighetenes side om det nesten utelukkende er et nytteperspektiv som styrer kursen.

Weeks og Plummer er to viktige stemmer har engasjert seg i seksualitet knyttet til utviklingen av det moderne samfunnet og spesielt rettet søkelyset mot hva som er og kan bli problemstillinger knyttet til valg, frihet og myndighetenes involvering. Weeks uttrykker

følgende om myndighetenes rolle i konstruksjonen av seksualitet: «The balance of political forces at any particular time can determine the degree of legislative control or moral intervention in sexual life» (Weeks, 1986, s. 30). Kanskje er sitatet like gjeldende, om ikke mer gjeldende for dagens situasjon, da politikken involverer seg i flere dimensjoner av privatlivet. Dette peker på den moralske *ansvarliggjøringen* som kan konstrueres i forlengelsen av sterkt fokus på *risiko* og *grenser* når det blir fler og fler aspekter ved menneskers liv som skal være sunne. Grensene mellom det private og offentlige har blitt ytterligere utvasket, og hva som vil betegne det Plummer kaller det «intime medborgerskapet» i fremtiden er uvisst.

Hvis Foucault og Giddens fikk svare på hvor fremtiden vil ta oss, antyder litteratur at deres perspektiver legger vekt på ulike sider ved utviklingen av intimitet. Foucault ser en økt overvåking av menneskers tilstander, med et mål om standardisering og kontroll, mens Giddens ser muligheter for at nye intimiteter kan blomstre når «det rene forholdet» og demokratisering av intimitet er sterke normer i en globalisert verden. Alt i alt er det viktig å stille spørsmåltegn ved de kategoriene, idealene og konstruksjonene som vi eksisterer i og med.

I «Snakk om det!» har politikerne beveget seg lenger inn i den private sfæren, og man kan spørre seg om de har satt seg på sengekanten? «Snakk om det!» legger sterke føringer for skjebnen til begrepene seksualitet og seksuell helse i en norsk kontekst, og dette ser ut til å få konsekvenser for den sosiale praksisen.

Med tittelen «Snakk om det!» kan det tolkes som at vi i tillegg til å være fri i utfoldelsen av seksualitet også *endelig* skal *snakke* fritt og åpent om seksualiteten. Med dette som utgangpunkt i det som ansens som en liberal nasjon, kan gi noen forventinger til at strategien skal fange bredt og nært i deres beskrivelse av seksualitet og seksuell helse. Min analyse og resultater peker i en annen retning, i form av at seksualiteten fremstår som mindre fri enn forventet. Den er en ressurs, men den bør avgrenses.

Litteraturliste

Andersen, A. J. (2009). Det norske seksuelle medborgerskapet. In W. Mûhleisen & Å. Røthing (Eds.), *Norske seksualiteter* (pp. 121-139). Otta: Cappelen Damm.

Bratberg, Ø. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Chouliaraki, L., & Fairclough, N. (1999). *Discourse in late modernity: Rethinking critical discourse analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Danielsen, H., & Mûhleisen, W. (2009). Statens oppskrift på parseksualitet. In W. Mûhleisen & Å. Røthing (Eds.), *Norske seksualiteter* (pp. 79-98). Oslo: Cappelen Akademiske.

Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.

Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: Textual analysis for social research.* London: Routledge.

Fairclough, N. (2008). *Kritisk diskursanalyse: en tekstsamling.* (E. Jensen Halskov, Trans.). København: Hans Reitzel.

Fairclough, N. (2009). A dialectical-relational approach to critical discourse analysis in sosial research. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis* (Second ed.). London: Sage.

Fairclough, N. (2015). *Language and power*. New York: Routledge.

Farsethås, H. C. (2009). Disiplin, biopolitikk og regjering. Foucaults maktanalyser. *Agora, 27*(2-3), 225-246.

Foucault, M. (1995). *Seksualitetens historie 1: Viljen til viten* (E. Schaanning, Trans.). Oslo: Exil forlag.

Foucault, M. (2001). *Seksualitetens historie 2: Bruken av nytelsene* (E. Schaanning, Trans.). Oslo: Excil forlag.

Foucault, M. (2002). *Seksualitetens historie 3: Omsorgen for seg selv* (E. Schaanning, Trans.). Oslo: Excil forlag.

Freud, S. (2017). *Three Essays on the Theory of Sexuality: The 1905 Edition*. New York: Verso Books.

Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy: Sexuality, love and eroticism in modern societies*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, A. (2002). *Runaway world. How globalisation is reshaping our lives*. London: Profile books.

Heggen, K. (2007). Sykdom mellom prerefleksiv erfarig og diagnose. In G. Engelsrud & K. Heggen (Eds.), *Humanistisk sykdomslære. Tanker om helse og velvære, sykdom og diagnose* (pp. 59-78). Oslo: Universitetsforlaget.

Helse- og omsorgsdepartementet. (2016). *Snakk om det! Strategi for seksuell helse (2017–2022).* Retrieved from https://www.regjeringen.no/contentassets/284e09615fd04338a817e1160f4b10a7/strategi_seksuell_helse.pdf.

Hitching, T. R., & Veum, A. (2011). Introduksjon. In T. R. Hitching, A. B. Nilsen, & A. Veum (Eds.), *Diskursanalyse i praksis: metode og analyse* (pp. 11-40). Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Jakobsen, K. (2018, 6. april). Foucaults flaskepost. *Morgenbladet,* pp. 32-33.

Jørgensen, M. W., & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Lindtner, S. (2010). Psykoanalyse og seksualitet i det norske kvinnetidsskriftet Sirene. *Arr, 4*. Retrieved from http://www.arrvev.no/files/documents/Articles/Arr_23-2010_Lindtner_.pdf

Lupton, D. (1995). *The imperative of health: Public health and the regulated body*. London: Sage.
Mühleisen, W., & Røthing, Å. (Eds.). (2009). *Norske seksualiteter*. Oslo: Cappelen Akademiske.
Nordberg, K. H. (2013). *Ansvarlig seksualitet: Seksualundervisning i Norge 1935-1985.* (Doktorgradsavhandling, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det humanistiske fakultet), Universitetet i Oslo, Oslo.
Nordtug, B., & Engelsrud, G. (2017). Boken som mangler, ord som går på tomgang og sykt flinke jenter: Kunnskap og helse. *Tidsskrift for kjønnsforskning, 41*(4), 262-278. doi:https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2017-04-06
Plummer, K. (2001). The square of intimate citizenship: Some preliminary proposals. *Citizenship Studies, 5*(3), 237-253. doi:https://doi.org/10.1080/13621020120085225
Plummer, K. (2003). *Intimate citizenship. Private decision and public dialouges.* London: University of Washington Press.
Pälli, P., Vaara, E., & Sorsa, V. (2009). Strategy as text and discursive practice: a genre-based approach to strategizing in city administration. *Discourse & Communication, 3*(3), 303-318. doi:https://doi.org/10.1177/1750481309337206
Skrede, J. (2017). *Kritisk diskursanalyse*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
Træen, B., & Samuelsen, S. O. (2007). Sweet 16 and never been kissed? Experiences from a longitudinal Norwegian study. *Electronic J Hum Sex, 10*. Retrieved from http://mail.ejhs.org/volume10/sexual_debut_ages.htm
Træen, B., Samuelsen, S. O., & Roen, K. (2016). Sexual debut ages in heterosexual, lesbian, gay, and bisexual young adults in Norway. *Sexuality & Culture, 20*(3), 699-716. doi:https://doi.org/10.1007/s12119-016-9353-2
Træen, B., Stigum, H., & Magnus, P. (2003). *Rapport fra seksualvaneundersøkelsene i 1987, 1992, 1997 og 2002*. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt, Divisjon for epidemiologi. Retrieved from https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2009-og-eldre/rapport-fra-seksualvaneundersokelsene-i-1987-1992-1997-og-2002-pdf.pdf.
Træen, B., Štulhofer, A., & Landripet, I. (2011). Young and sexual in Norway and Croatia: Revisiting the Scandinavian versus Mediterranean gendered pattern of sexual initiation. *International Journal of Sexual Health, 23*(3), 196-209. doi:https://doi.org/10.1080/19317611.2011.574786
Weeks, J. (1985). *Sexuality and its discontents: Meanings, myths & modern sexualities*. London: Routledge.
Weeks, J. (1986). *Sexuality*. London: Tavistock Publications.
Weeks, J. (2004). The rights and wrongs of sexuality. In B. Brooks-Gordon, L. Gelsthorpe, M. Johnson, & A. Bainham (Eds.), *Sexuality repositioned. Diversity and the law* (pp. 9-37). Oregon: Hart Publishing.
Wodak, R., & Meyer, M. (2009). Critical discourse analysis: history, agenda, theory and methodology. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of ciritical discourse analysis* (pp. 1-33). London: SAGE.
World Health Organization. (2010). Defining sexual health. Retrieved from http://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/